

TRANSILVANI'A.

FÓI'A ASOCIATIUNEI TRANSILVANE

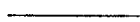
PENTRU

LITERATUR'A ROMANA SI CULTUR'A POPORULUI ROMANU.

ANULU ALU XVI-LEA

1885.

Editoriu: comitetulu asociatiunei.

Redactoriu: secretariu alu asociatiunei G. Baritiu.

BIBL. UNIV. CLUJ-SIBIU
Nr. 47.95. - 1941.

SIBIIU.

Tipariulu tipografiei archidiecesane.

SUMARIULU

materiilor cuprinse in „Transilvani'a“ cursulu XVI din anulu 1885.

	Nr. Fóiei		Nr. Fóiei.
Materialu pentru istori'a regimentului I. grani-tiaru romanescu din Transilvani'a; continu-are din anulu 1884 de G. B. 1—2, 3—4, 5—6,	✓ 7—8, 9—10	din 1674, prin care acesta supune din nou bi-seric'a si clerulu poporului romanescu la ju-risdictiunea si potestatea superintendentelui calvinilor maghiari cu dreptu de a face visita-tiuni canonice pe la bisericile de religiunea re-sariténa si a pedepsi aspru pe cei cari nu aru-voí a se supune	13—14
Teori'a lui Rösler; studiu asupr'a staruintiei Romanilor in Daci'a de A. D. Xenopolu profesoru etc. (éstrase)	1—2	A teneu, despre infintierea lui in capital'a Ro-maniei cu ajutoriulu unei loterii	13—14
Din anticitalile Egiptului ethnografi'a, viati'a so-ciala si politica de Sim. P. Simon	1—2 3—4	Colectiunea de documente istorice a profesoru-lui Dr. Nicolae Nilles dela Oenipontu (Ins-bruck) relative mai virtosu la istori'a biseri-césca a romanilor, colectiune subventionata si de catra academi'a romana; recensiu-ne scurta de G. B. si indicele	✓ 13—14, 15—16
Bibliografi'a cu recensiu-ne asupr'a opurilor in-trate pe anulu 1885 la concursulu publicatu de catra academi'a romana G. B.	3—4	Documente istorice din 1848—9. Cea din urma adunare nationala a romanilor din Transilva-ni'a in 1848	15—16
Consemnarea cartiloru donate de ddnií Iosif Sterca Siulutiu si fiíulu seu Dr. Aureliu St. Siulutiu	3—4	Starea trista a locuitoriloru din comitatulu Mar-matiei dupa Rudolf Bergner de G. B.	15—16, 19—20
Directorulu de scóle Georgiu Sincai, informatiuni si acte oficióse despre scólele romanesci de inainte cu unu secolu, adunate de G. B. 5—6,	✓ 7—8, 9—10	Despre greutatea incassarei taxeloru anuali de câte 5 fl. la asociatiunea transilvana etc.	15—16
Prefatiunea cartiei dlui Dr. Marienescu: Cultulu pagánu si crestinu	5—6	Programu pentru adunarea generala XXIV a asociatiunei transilvane tíntuta in Armenopole (Gherl'a). Raportulu anuale al comitetului Aso-ciatiunei.—Raciociniu despre averea asoc. pána in 31 Dec. 1884 si proiectu de budgetu pe 1886.	17—18
Episodu istoricu din 1784/5 despre plánsorile fostiloru iobagi substernute la imperatulu Iosifu II. dupa Fr. Szilágyi de G. B.	5—6	Taxe de membrii incurse la cass'a asociatiunei din 1 Ianuariu 1884 pána in 1 Iuliu 1885	17—18
Academi'a romana, program'a lucrariloru si rapor-tulu secretariului generalu pe a. 1884—5.	5—6, 7—8	Conspectulu stipendiatiloru si ajutoratiloru din fondurile administrate de asociatiune	17—18
Insciintiare despre concursuri la premiile acad-emiei romane	7—8	Consemnarea celoru insinuati cá membrii ai Aso-ciatiunei in decursulu anului 1884—1885	17—18
Constantinu A. Rosetti †	✓ 7—8	Planulu reuniunei romanesci de agricultura	19—20
Conferenti'a de profesori in Blasiu	7—8	Reflecsiunile redactiunei la cestiunea reuniunei agronomice	19—20
Lumina electrica in Bucuresci	7—8	Apelu cátra publiculu românú din partea comi-tetului pentru colecte in ajutoriulu scóleloru si internatului de fetitie si (pag. 184) colect'a de 2615 fl. v. a.	21—22
Romanii din penínsul'a Balcanica cercetari de N. Popilianu	9—10	Opiniunea episcopului Andreiu Siagun'a ca res-punsu la o provocare a comisariului imper. Ed-ward Bach in 1850	21—22 23—24
O epistola despre academi'a romana	9—10	Escursiune prin istori'a pedagogiei la noi la románi dissertatiune de profesorulu V. G. Bor-govanu citita in adunarea gener. dela Arme-nopole	21—22 23—24
Proiectu de statutu pentru instituirea si organisarea scólei de fete, impreunata cu in-ternátu infintiatu si sustínutu de cátra Aso-ciatiune in Sibiiu	11—12	Érasi afaceri agronomice de G. B.	21—22
Caracterulu firmu, dissertatiune tíntuta in aduna-réa despart. XII la Lapusiu de Vasilie Filipu	11—12, 13—14	Press'a periodica romanésca in tierile corónei unguresci in anulu 1885.	21—22
Cele 88 de monete romane antice aflate in pa-durea dela Avramesci din judetiulu Tutova (in Moldova) si opiniunea lui Dr. Schuchardt	11—12		
Fabric'a de chartie mechanic dela Zernesci, is-toriculu ei facutu din punctu de vedere natio-nal-economicu G. B.	13—14 15—16 19—20 23—24		
Epistol'a lui Simionu Barnutiú si a lui Ioanu Maiorescu adresata dela Viena catra roma-nií dela Brasiovu in a. 1852 in cause nationali si intru asteptarea venirii M. Sale Monarchului nostru in Transilvani'a din colectiunea lui G. B.	13—14		
Un documentu cá multe altele relative la gónele bisericiei romanesci dela principele Mich. Apáffy			

Procese verbale luate in sedintiele comitetului Asociatiunii transilvane tînute in decursulu anului 1884/5.

	Nr. Fóiei.		Nr. Fóiei.
Procese verbale a le comitetului asociatiunii:			
In 30 Decembre 1884 despre planurile de zidirea scólei de fetitie, examinate prin o comisiune si respinse	1—2	Baritiu despre propunerile facute de secretariulu Ladislau Vaida in a. 1868; legatulu repaus. Alemanu Comanu Mitrea din Resinari s. a.	17—18
In 15 Ianuaru 1885 concluse luate asupra recursului intratu dela architectulu Moetz si asupra propunerei membrului Basiliu P. Harsianu	1—2	In 22 Septembre. Se comunica decisiunile adunarei generale una câte una, spre a se duce in deplinire; cum si catalogulu membrilor noi recunoscuti ca atari de cátra adunare. Raportulu despart. Clusiu despre averea societatiei Iulia, bibliotece poporane, adunare de documente vechi, agenture comunale, premii pentru invetiatori; relevarea din nou a cestiunei fondului „Tamasianu“, a fondului scólei din Mociu si acelui din tractulu protopopescu Faragau, pentru a caroru studiare se emitte o comisiune de trei jurisconsulti; votarea speșelor pentru unu parafu lgeru la scól'a de fetitie cu 159 fl. 90 cr. si câteva petitiuni.	19—20
In 27 Februariu intre alte cestiuni se iau concluse asupra noului normativu pentru incassarea taxeloru si asupra statutului despre organizarea scólei de fetitie	5—6	In 29 Octombore se votédia unu apelu pentru colecte, se ia in revisiune noua statutulu scólei si planulu de invetiamentu	21—22
In sedinti'a din 5 Martiu comitetulu adópta planulu de zidirea scólei de fetitie, modificatu prin architectulu Moetz	5—6	In sedinti'a din 10 Nov. se primesce cu recunoscintia cuvenita legatulu veduvei Ana Murasianu din Sibiu in suma de 702 fl. 50 cr., se ia si conclusu asupra reparatiunilor essentiali la casele asociatiunei transilvane strad'a morei Nr. 8	21—22
In 30 Martiu se decide derimarea unoru grasduri dela casele asociatiunei.	9—10	Siedinti'a din 20 Novembre bogata de concluse asupr'a rapórteloru venite dela despart: Abrudu, Alb'a Iuli'a (Teiusiu), Simleu, Blasiu, Desiu; a mai multoru sume intrate; donatiunea Reuniunei femeiloru romane din Sibiu; membrii noi insinuati; testamentulu advocatului Ioanu Romanu din Fagarasiu, alu veduvei Ana Murasianu, premiile frumóse inpartite la Basesci in auru si in animale etc.	23—24
In 24 Aprile se denumesce inginerulu Ott o Mú s s inspectoru preste zidire si br. D. Ursu delegatu	9—10	Cele doue protocóle luate in adunarea generala dela Gherl'a se afla publicate in	19—20
In sedinti'a din 25 Aprile se pertractédia raporturi dela unele despartieminte, Brasiovu, Desiu, Blasiu, M.-Osiorheiu, Sibiu, averea remasa dupa Avr. Iancu, conturile diariului „Gazeta Transilvaniei“ s. a.	9—10	Bibliografii, anunțuri si recensuni de carti se afla semenate in acestu cursu al 16-lea cá si in cele mai multe anterióre.	
In 11 Maiu s'au tînutu doue siedintie, una dupa mórtea membrului Vis. Romanu, alt'a in care s'a decisu tiparirea planului de invetiamentu si s'au pertractatu mai multe cause venite de prin despartieminte	11—12		
In 12 Iuniu pertractarea cãtorva afaceri de ale cassei si luari de mesuri preparative pentru adunarea generala.	13—14		
In 3 Iuliu. Afaceri diverse de cassa si de ale studentiloru stipendiati, persecutiunea celoru dela Schemnitz; raportulu directiunei despart. M.-Osiorheiu	15—16		
In 6 si 7 Augustu. Se da in desbatere proiectulu de raportu generalu, si celu de budgetu pe 1886. Raporturi dela despart. Naseudu, Sibiu, Brasiovu, Turda, mai departe alu lui G.			

TRANSILVANI'A.

Fóia Asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu.

Acésta fóia ese câte 2 cóle pe luna si costa 2 florini val. austr., pentru cei ce nu suntu membrii asociatiunei.

Pentru strainatate 6 franci (lei noi) cu porto postei.

Abonamentulu se face numai pe câte 1 anu intregu.

Se abonédia la Comitétulu Asociatiunei in Sibiiu, séu prin posta séu prin domnii colectori.

Sumariu: Materialu pentru istori'a regimentului I. granitariu din Transilvani'a. — Teori'a lui Rösler; studiu asupr'a staruintiei Romaniloru in Daci'a Traiana, de A. D. Xenopolu, prof. de Istori'a Romaniloru la Universitatea din Iasi. — Din anticitatile Egiptului (Etnografia; viéti'a sociala si politica.) — Procese verbali ale comitetului asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu luate in siedintiele dela 30 Decembrie 1884 si 15 Ianuaru 1885. —

Anuntiu de abonamentu.

Materialu pentru istori'a regimentului I. granitariu din Transilvani'a.

(Urmare.)

Religiunea. Dela acestea raportulu trece la religiune. Despre biserica díce, cà servitiulu ddieescu se indeplinesce in regimentu in tóta regul'a si cu evlavi'a ceruta. Despre biserica greco-orientala se adaoge, cà regimentulu ingrigiesce, cà servitiulu ddieescu se decurga cu demnitate, dupa-ce mai antàiu se face cu militarii parada bisericesca. Generalulu inse fsi descopere dorinti'a, cà preotii si spiritualii gr. resariteni se aiba mai multa sciintia in lucrurile religióse, si o viétia mai cuviintósa de-càtu se vede in realitate la partea cea mai mare a loru, cà-ci ei aru trebú se dea exemplu bunu.

Se póte cà generalulu Rall si comisariulu cându au scrisu acestea, perdusera din vedere aprig'a persecutiune la care era supusu clerulu gr. resaritenu pàna la imperatulu Iosifu alu II, precum si lips'a totala nu numai de scóle teologice, dar si de cele elementarie, ba pe unu timpu indelungatu chiar' si lips'a de episcopi diecesani. Dar' despre acésta materia religiósa si scolastica va mai fi vorba tocm'a la finea raportului.

Intrebarea a patr'a, daca intre domnii oficiari domnesce armoni'a si nu cumv'a se intempla desbinari, éra in casu de asia, din ce cause se nascu acelea, si in fine daca la propunerile de inaintari n'au fostu trecuti cu vederea oficiari cu merite si probi, in contr'a dreptului si a echitatiei.

La intrebarea acést'a generalulu dà respunsu descriindu un'a câte un'a calitatile bune si rele ale fia-càrui oficiariu. Noi ne vomu margini numai la scóterea es-sentiei, spre a caracterisá in càtuva spiritulu in care se faceau inainte cu mai bine de 100 de ani asia numitele liste de conduita.

10. Colonelu si comandante de regimentu éra dlu Dombróka. Despre acést'a díce generalulu, cà e fòrte des-

teptu si probatu in afacerile económicas ale regimentului, are vointi'a cea mai buna si zelu mare; este omu dreptu si neinteresatu, fi lipsesce inse auctoritatea de a impune si subordinatiloru sei vointi'a sa, adeca se aiba o màna mai tare. Ílu escusa inse si aici totu cu imposibilitatea de a strabate pretutindeni intr'unu regimentu asia de risipitu si a lucrá fàra ajutoriulu energiosu alu celorlalti oficiari de statu majoru; afla inse, cà colonelulu este cu totul lipsitu de ajutoriulu acelor'a, atàtu din cauza cà ei suntu stationati departe de residenti'a colonelului, càtu si cà acesti'a nu prea au placere de a'lu ajutá. De altmintrea dlu colonelu suferise greu de unu morbu indelungatu, care 'lu debilitase cu totul, încàtu nu mai éra in stare de a desvolta activitatea de mai nainte: tocma pentru aceea 'lu si recomànda la locurile mai inalte in cuvènte fòrte binevoitóre. Trecèndu la vice-colonelulu Sburlaty, generalulu observa cà acést'a fusese pedepsitu in urmarea rescriptului din 16 Februariu 1774 cu arestu de 4 luni la profosu in fiara, si de atunci s'a mai indreptatu cev'a (etwas gefruchtet); cu tóte acestea elu mai este inca fòrte departe de a 'si fi lasatu acea portare brusca si brutala atàtu cu oficiarii, càtu si cu granitarii gregari, éra mai alesu pe acestia fi urasce precum nu se cuvine se faca unu oficiariu de statu majoru. Din aceste cause dlu vice-colonelu nicidecum nu este iubit, decàtu numai temutu, atàtu de corpulu oficiariiloru, càtu si de ostasii gregari. Totu din acésta cauza intre vice-colonelu si colonelu nu póte se existe armonia. Vice colonelulu Sburlaty n'are nici o aplecare càtra afaceri económicas, care inse tocm'a la granitarii trebuie se fia luate in cea mai de apópe grija. In fine generalulu intréba pe inaltulu consiliu de resboiu din Vien'a, nu cumv'a ar' fi mai bine se stramute pe Sburlaty facèndu-lu se-si schimbe statiunea cu altu-cinev'a. Despre primulul maioru anume Kargo se díce, cà are talente frumóse si calificatiuni militare, este versatu si in afaceri económicas, omu cu esperientia, éra in raporturile sale exactu si siguru; preste acést'a elu cunósce,

perfectu tóte drepturile ardelene; fi lipsesce numai o activitate mai mare, din care cauza a si fostu mustratu de cãtev'a-ori. Intre alte impregiurari elu ar' fi unu bunu oficiariu de statu majoru intr'unu regimentu granitieri.

Alu doilea dnu maioru de Ciocconari este diligentu, zelosu si plinu de buna vointia, dar' betranetiele sale si ranile capatate in resbóie de care sufere adesea, 'lu impiedeca dela o activitate mai mare, dar' 'lu recomanda si pe dènsulu la grati'a celoru mai mari.

Intru altele colonelulu comandante de regimentu se afla in prea buna intielegere cu acesti doi maiori, mai alesu cà nici cu corpulu oficiriloru nu s'au intemplat neitielegeri; éra candidarile pentru promotiune s'au facutu pàna acum dupa dreptu si dreptate.

5. Daca oficiarii 'si cauta de servitiulu loru si care din toti se distinge mai multu?

Acést'a intrebare este numai o variatiune a celei dela punctu 4; respunsulu inse datu la elu are parti demne de tóta luarea aminte, care se cuprinde pe scurtu in urmatóriele puncte:

Dela revisiunea din urma capitani Periciulli si Theseo au fostu pensionati; capitanulu Schluderbach au fostu stramutatu la gard'a de arcieri in Vien'a; locotenent-capitanulu Rymayn a repausatu si tóte aceste posturi mai suntu inca totu vacante in anulu 1777. Capitani, cari se afla de fapta in activitate suntu dupa rangulu loru, Winter, Gärtner, Haidendorf, Streng si Ketner, cum si doi locotenenti capitani Hausmann si Stoianich.

Din toti acestia celu mai betranu in rangu capitanulu Winter este ce e dreptu diligentu, dara dela visitatiunea mea din urma a pierdutu prea multu din zelulu seu, s'a facutu mai comodu si comite de multe-ori erori in contabilitate; de aceea in casu de vre-unu avansamentu nu s'ar putea reflectá la dènsulu.

Capitanulu Gärtner este de o camdata numai o mediocritate; ar' trebui se desvólte mai multa activitate, dara in afacerile economice se pricepe prea bine.

Alu treilea capitanu Haydendorf este fòrte laudatu, carele a intrecutu pe toti, atátu in disciplina si exercitarea companiei sale, càtu si in afacerile economice; elu este, fòrte diligentu; a sciutu se-si castige iubirea subordinatiloru sei, dar' se le insufle si frica; are portare buna, e modestu si demnu de incredere, de aceea cutediu a-lu recomandá cu dea dinsulu gratiei prea inalte.

Capitanulu Streng s'a indreptatu multu de la revisiunea mea din urma si pune tóta silinti'a a-si inplini servitiulu, fi lipsesce inse capacitatea si talentulu de a conduce si administrá o compania de granitieri; preste acést'a in comptabilitate este si slabu si cam lenesiu.

Capitanulu Kettner este silitoriu atátu in cele militare càtu si in economice; elu isi face datoru'a; este inse omu cam stricatu.

Locotenent-capitanulu Hausmann este fòrte diligentu in servitiu si se distinge mai vèrtosu cà scie tîne ordinea si regularitatea, precum facea si cá adjutantu

la brigada, unde a servitu mai multi ani, si s'a deprinsu cu tóte afacerile militiei granitiarie; este si bunu scriitoriu de cancelaria.

Capitanulu Stoianich este indemnaticu, isi face servitiulu bine, tîne compani'a in regula, éra spiritulu seu de partialitate l'a pierdutu cu totulu si se pórtá cu mai multa blândétia si modestia.

Dintre primi-locotenentii Hofmann a trecutu la regimentulu de garnisóna in Bucovin'a si postulu seu este inca totu vacantu. Toti ceialalti primi-locotenenti Wieland; Mayer, Merea, Sternburg, Rauber, Mainone, Fleischer, Dimanches, Saper, Henny si Pettauer, toti acesti'a suntu laudati in raportu. Numai prim-locotenentele Fleischer e insemnatu de omu cam lenesiu, pe care nu te poti lasá; preste acést'a 'i place se faca si datorii; de aceea se astépta dela elu cá se-si coréga portarea. Dintre toti inse suntu coperiti cu laude doi insi, Mainone si mai vèrtosu Pettauer, cá unii carii se pricepu la tóte afacerile; é' anume Mainone administra de cãtiv'a ani compani'a vacanta a lui Theseo impartita in 12 comune, prin cari elu trebue se alerge fàra altu ajutoriu.

Prim-locotenentele Pettauer fusesse laudatu si mai susu la locul unde se vorbise despre compani'a dela Jin'a; acum inse raportulu cuprinde cãtev'a passage de adeverata valóre istorica, pe care nu vomu lipsi ale reproduce aici. Pettauer administrá compani'a a dóu'a a majorului, adeca cea dela Jin'a in alu patrulea anu, fàra capitanu. Este cunoscutu, cà granitieri dela Jin'a fusesera mai inainte cei mai nesupusi si mai neindestulati in totu regimentulu; ei aratau pe façia ur'a loru càtra statulu militariu, é' anume in 1772 au desertatu dintre dènsi 50 de familii in Munteni'a. Pettauer cu neadormit'a sa diligentia si prudentia a sciutu se afe midiloculu de a schimba chiar' si natur'a jineniloru, in càtu acesti granitieri suntu acum'a ómenii cei mai demni de incredere, indestulati cu statulu militariu, gat'a la ori-ce porunca si ascultatori.

Este aci de insemnatu, cà tocm'a prin muntii cei intinsi si plini de precepisse pericolósse curgea de regula migratiunea provincialistiloru din Transilvani'a in tíer'a romanésca.

In anulu 1776 acea migratiune crescuse intr'unu gradu precum nu se mai vediu din dilele curutiloru lui Franciscu Rakoczi. Granitieri erau insarcinati a prinde si a întórce pe provincialistii locuitori nemilitarizati din calea loru. Dupa-ce s'a castigatu permissiune dela comand'a generala din Sibiiu, Pettauer si-a formatu o patrola volanta precum se dice, compusa din treidieci de feciori. Cu acea patróla acelu oficiariu au amblatu tóta var'a dintr'unu munte in altulu, pe locuri necalcate, intre lipse mari si chiar' cu pericolulu vietiei batendu-se cu emigratii. Ajutatu inse cu mare zelu de càtra granitieri jineni, Pettauer a reusitu, cá se prinda si se întórca in tíera 184 de familii provincialiste cu unu numeru de 481 suflete, cari duceau cu sine averea loru miscatóre de 312 cai, 61 boi, 284 vaci, 85 vitiei, 3015 oi, 189 capre, si 20 porci in sum'a totala 3966 capete

de vite, cu care erau se tréca acei provincialisti nefericiți în Munteni'a, spre a se asedia în acea tíera.

Asia dara unu singuru oficiariu cu 30 de granitarii a intorsu din migratiune 184 familii cu 481 suflete, se întielege tóte de nationalitatea romanésca. În acela-si timpu ceialalti granitarii dela alte puncte prindéu si întorcéu alte sute de familii din trist'a loru caletoria. Spre a ne face o idea chiara despre acelu servitiu fórté periculosu alu granitariiloru nostri de a retiné pre locuitorii romani, în parte si pe secui, cá se nu-si lase patri'a si mormentele strabuniloru, credemu cá aci este locul unde se cercetamu si cauzele acelor migratiuni în masse mari atátu spre Munteni'a cátu si spre Moldov'a.

Nu vomu amesteca aici propriile desertiuni ale ostasilor granitarii, care inca au duratu cátiv'a ani din cauzele cunoscute, ci ne marginimu la migratiunile provincialistiloru, cari nu stetéu sub nici o disciplina militara, si totu-si daca voiau se esa din patri'a loru, erau tractati totu cá desertori, arestati si intorsi la vetrele loru, daca cumva le mai avéu, daca nu, erau aruncati pe strade, fugari pe pamentu, din carii apoi trebuia se se aléga firesce si societati de banditi, la care i împingea cea din urma desperatiune.

Cauzele principali ale migratiunei în Munteni'a au fostu acestea:

1) Iobagi'a teribila mai vértosu în acele párti ale tíerei, în care feudalii nu voiau se scia nimicu de regularea urbariala a imperatesei Mariei Theresiei, prin care robot'a se fixase la 4 dile pe septemana, asia cá dóue dile se remáie iobagiloru pentru cultivarea sesiunei iobagesci, din care aveau se-si sustína viéti'a loru si a familiei. Domniii feudali sustíneau cá familiile de iobagi suntu totu asia proprietatea loru cá si vitele domestice pe care le injuga, le inhama, le folosescu ori-cándu si ori-cum le place loru. De acea sierbitute teribila potentiata cu tóte celelalte datorintie impuse loru cá iobagi, fugeau sute de familii ori-cándu erau în stare se scape preste fruntariile tíerei. În tóte acele casuri feudalii reclaman pe iobagii fugiti, cá si cum reclama ori-ce vita, alu carei proprietariu esci. Consiliulu, guberniulu tíerei erá compusu pe atunci aprópe întregu din magnati, adeca din domni feudali potenti, carii adese-ori nu voiau se scia nici de rescriptele si decretelile imperatesci, dara sciau se reclame bratiu armatu pentru readucerea iobagiloru.

A dou'a cauza a fostu, cá multime de romani iobagiti cari nu poteau se scape de-a dreptulu în tíerile romanesci, scapau în Sasime. Cu cátu iobagi'a erá mái cumplita, cu atátu mai multi locuitori cautara scapare pe airea. Este inse sciutu, cá sasii aveau legatura între sine, cá pre cátu numai se póte, se nu suferé în comune curatu sasesci asediarea cu locuintia stabila a altor persoane si familii de alte nationalitati, anume de romani si de magiari. Dar fiindu-cá sasii avéudu teritoriu fórté întinsu, care în multe comune nu stetea în nici o proportiune cu numerulu relative micu alu poporatiunei sa-

sesci, avéu mare interesu cá se cástige máni muncitóre dintre romani atátu cá servitori la vite si preste totu la economi'a casei, cátu si cá muncitori la câmpu din cum se desprimaverá pâna târdiu în tótna. Pentru-cá se aiba pe romani de indemana si pe alti ani, sasii fi suferiau cá se-si faca cascíore la marginea comunei unde-va, inse fára a-i suferi se-si castige în hotarul comunei curatu sasesci vre-o proprietate de pamentu. Aceste raporturi dintre comunele sasesci curate si între romanii refugiatii dinaintea iobagiei au duratu pâna la imperatulu Iosifu alu II; pâna atunci inse reclamatiunile feudaliiloru în contra Sasiloru atátu la gubernu, cátu si chiar la dieta n'au incetatu nici-odata. Aristocratii 'si ceréu iobagii, sasii inse îi retíneau pentru trebuintiele loru. În fine inse romanii refugiatii se înmultisera asie de tare, încátu în dilele imperatului Carolu alu VI-lea sasii au inceputu se le derime locuintiele si se-i scótia de prin comune cu bratiu armatu. Despre aceste góne ale romaniloru din comunele sasesci exista în arhivele tíerei o multime de acte oficiali, precum suntu d. e plánsórea romaniloru din Sibiiu si replic'a loru coprinse sub Nr. 33 din anulu 1735 si alt'a din 1736, la cari magistrátulu din Sibiiu a respunsu gubernului, cá ei pe romanii din Sibiiu nu i recunoscú de locuitori stabili, ci numai de sierbi primiti pre unu timpu órecare, ómeni vagabundi si fugari din comitatele feudali, necapabili de a posiede pamentu (possessionis formalis incapaces). În anulu 1776 romanii din comunele Siur'a mare (Gross-Scheuern), si Gusteriti'a (Hammersdorf) au fostu scosi toti cu puterea, si casele lor derimate. Romanii au alergatu la Vien'a si sub Nr. 61/8371 anulu 1777, adeca toc'm'a din anulu raportului militariu de care ne ocupamu, au scosu o resolutiune dela imperatés'a, intru care magistrátulu din Sibiiu este infruntatu aspru din caus'a neascultarei de mai multe resolutiuni imperatesci (Iteratisque resolutionibus meis contrarium attentatum), éra fostulu consulu Honnamoun cá auctorului acelu delictu i se amerintia cu grea pedépsa, si se impune magistrátulu, cá toti acei membri ai sei cáti au participatu la luarea concluseru din 24 si 29 Aprilie, se platésca tóte daunele facute romaniloru, éra casele romaniloru se se faca la locu.

Totu asia au fostu scosi romanii si din scaunulu Nochrichului, din care cauza au trebuitu se pasiasca la mijlocu inca si comandantele generalu Maximilianu Ulisse Broun, precum se vede pe largu din raportulu acestu'a de dto Sibiiu 15 Iuniu 1751 Nro 191/1751. Suplic'a romaniloru substernuta acelu generalu compusa latinesce 'lu róga pe acest'a pe cele cincii rane ale lui Isusu Christosu, cá se-si faca mila de ei, se-i ajute în extrem'a loru calamitate. În acel'a-si anu 1751 caus'a acést'a a romaniloru s'a tractatu si în diet'a acelu anu, si se póte ceti pe largu în protocolulu dietalu dela pag. 83—89. Aceea-si cauza a resaritu éra în 1764 sub Nr. 212, în 1776 Nr. 1144, în 1777 Nr. 307, care tóte cuprindú caus'a tuturor romaniloru amestecati în comune cu sasii. Mai este si unu actu din 16 Martiu

1769, din care aflamu, că se facuse și încercarea, că locuitorii numeroși comune Selistea se fă constrinsi a munci în Salinele de langa Sibiu (Vizakna).

Între împrejurări că acestea eră silita și un'a parte considerabila a romanilor din Sasime că se ia lumea în capu și se voiésca a trece în Romani'a.

3) Persecutiunile religioșe au fostu asemenea unulu din motivele cele mai grave, că romanii se parasésca pământulu Transilvaniei și se tréca dincolo de munti. Acele persecutiuni se inveninasera fôrte, mai vèrtosu în urmarea unui decretu din 10 Iuliu 1751, prin care domniloru feudali carii se bucurau de asia numitulu „jure gladii,” adeca dreptulu pe viétia și môrte a iobagiloru, li s'a mai recunoscutu și dreptulu, că dacă suntu catolici, se póta trage la forulu loru dominalu în judecata pe toti romanii uniti, carii ar' fi cutezatu a se întôrce érași la neunire, și se le dictedie ori-ce pedépsa voru aflá ei cu cale; dar' pedepsele acelea trebuéu se fia fôrte aspre asia, precum erau ele predestinate prin unu altu decretu din 23 Decembre 1746, care tine curatu, că pedepsele trebue se fia grele pentru toti apostatii, precum erau numiti toti càti trecéu dela catolicismu la ori-care confessiune, adeca și la cele protestante, care asemenea erau fôrte persecutate de càtra Iesuiti și de adeptii loru, de aceea dice decretulu: „gravi arbitraria poena puniantur.”

Aceste cauze și inca altele câteva, care 'și au radacinele loru în legile Aprobatorulu Partea a III. titulu 30 și 31 cu totulu în 9 articuli de lege, apoi part. a IV. tit. 5 și 6 în 5 articlii de lege din dietele de pre la 1635, 1637, 1646 și altele, au scosu mai vèrtosu în cursu de 120 de ani multe mii de familii romanesci din Transilvani'a, atátu în Moldov'a, de care în acele vécuri se tienea și Bessarabi'a cu Bucovin'a, càtu și în tóta Munteni'a, adeca în Valachi'a mare și mica, precum și în unele districte dominate în acele epoce de càtra turci, asia numite Raiale, precum au fostu: Akerman, Galatii, Brail'a, Giurgiu cu districtele loru și Banatulu Timisioerei. Atátu erá de mare tirani'a în Transilvani'a până la Iosifu alu II. în càtu ómenii cautau scapare chiar' și la turci. Multi romani mai alesu dintru aceia pe carii începusera se 'i scótia sasii din comunele loru, remanéu totu în Transilvani'a și totu în asia numitulu „fundus regius”, inse în comunele curatu romanesci, unde își cautau asilu pe la familii romanesci. Cei mai multi dintr'aceia se retragéu în acele comune submuntene transilvane, ai caroru locuitori avéu din vechime economia de vite fôrte intinsa în totu coprinsulu Romaniei până la marea négra, precum suntu în parte până în diu'a de astadi, d. e. locuitorii romani din 7 sate cunoscuté și sub nume de Sacele, locuitorii din Branu în 11 comune, apoi locuitorii scaunulu Seliscei cu 5 comune mari, altii din scaunele Mercurei și alu Sasu-Sebesului, carii toti aveau lipsa mare de fetiori și barbati muncitori și valorosi, apti pentru economi'a cea intinsa de vite cornute copitate și mai vèrtosu lanóse, de care posedéu cu sut'a de mii. De aici se póte explicá și in-

pregiurarea, că acele comune submuntene económe de vite, dara lipsite în parte mare aici în tiéra de pamentu cultivabilu, suntu totusi mai preste totu multu mai imparate cu romani curati și fôrte numerosi, decâtu comunele romanesci din comitatele feudali.

Din tóte acestea se póte pricepe usioru, ce problema grea aveau se deslege regimentele granitiarie, dacă vomu cugetá și numai la necontentitele, góne că și dupa fiere rapitórie, pe care erau siliti se le întreprindia asupr'a suteloru de familii romanesci emigrante în Romani'a din caus'a góneloru iobagesci și totuodata religionarie.

Sub-locotenenti la regimentulu I. au aflatu generalulu pe urmatorii: Skio, Strenner, Zey, Reisberger, Clementsich, Rampel, Zang, Kaliany și Pfeifer, éra alti doi fusesera stramutati în garnisón'a dela Bucovin'a și altulu asediatu în cas'a invalidiloru la Pest'a; aceia toti trei erau germani. Pe cei susu numiti carii se aflau în activitate, generalulu îi lauda, observa numai despre unulu că 'i place se faca datorii, éra despre doi, că au bun'a vointia, dar' poterile mintiei nu-i ajuta. Pe Reisberger și pe Kaliany îi distinge mai multu. Anume despre Kaliany dice, că este ce e dreptu, „nationalistu”, adeca romanu, cu tóte acestea inse e fôrte activu și curagiosu, precum au arátatu în fapta pre cându erá numai sergentu și se luptá cu banditii, dintre cari elu a și impuscatu pe unulu; apoi încátu pentru emigranti, a facutu și Kaliany în muntii din comitatulu Hunedórei că și Pettauer; a formatu adeca și elu o patrola volanta, cu care au amblatu tóta vér'a trecuta prin munti, că se întôrca pe iobagii càti fugeau din acelu comitatu cu familiile și cu vitele loru în Munteni'a.

Dupa aceste generalulu observa, că în regimentulu alu II. romanescu erau diece vacantie de oficiari, adeca 1 maioru, 5 capitani și 4 prim-locotenenti; în regimentulu I. lipseacu numai trei capitani, unu prim-locotenente și trei sublocotenenti; fiindu inse regimentulu fôrte risipitu, aceste lipse de 7 oficiari suntu multu mai tar simtite decâtu cele 10 din regimentulu alu II-lea.

Întrebarea a 6-a se reduce la suboficiarii regimentulu, adeca la sergenti (Feldwebel) și la corporali, despre carii se intréba, că óre se inaintédia în chargele acelea numai individi din cei mai capabili și mai demni, și óre avansementele nu se facu din interese personali. La acestea se respunde, că companiile propunu pe individi cei mai capabili, comand'a batalionulu alege din ei și apoi comand'a regimentulu îi inaintédia indata. Se intempla inse și în acestu regimentu că și în alu II-lea, că dintre insii granitiarii romani nu este usioru a se aflá suboficiari capabili, și dela regimentele de linia inca este anevoia a-i capetá; intr'aceia regimentulu acesta antáiu are deocamdata sergenti bunisiori, éra între acestia este și unu „nationalistu,” adeca romanu; éra cu corporalii regimentulu nu se pré póte laudá. Partea cea mare aloru erau pamenteni, adeca Ardeleni, cari nu preá suntu indemnatici, le lipsece priceperea, prin urmare și activitatea.

Intrebarea a 7-a, daca justiti'a in regimentu este prompta si se administra dupa legi; daca auditorii (judicatorii) isi porta oficiulu si suntu de ajunsu examinati, apoi aprobati, si anume auditorii granitari de a dou'a classa cum suntu cualificati.

La acestea se raspunde, ca conformu ordonantieloru mai inalte ori-ce granitariu are libertatea de a merge cu plansorea sa la comandantele statiunei la ori-ce ora, er' acest'a n'are se pierdia timpu, ci pre catu numai se pote, se decida iute, era daca acest'a nu e in stare, atunci inaintedia plansorea la comand'a batalionului, si daca nu pote nici aceea, atunci caus'a trece la tribunalulu regimentului. De altmintrea ori-care granitariu are dreptu se apeledie dela comand'a batalionului la judecat'a regimentului.

Atatu la companii, catu si la comandantii batalioneloru, apoi cu atatu mai vertosu la comand'a regimentului in Orlatu trebuie se se ie protocoale in tota forma despre tote plansorile si procesele anume de catra primul si alu doilea auditoru.

In cause reali dintre granitari cu granitari procesulu curge in regimentu. In procese dintre granitari cu provincialisti cauzele se tractedia la asia numitele „Tabulis continuis“, adeca la judecatoriile permanente infintiate in acele timpuri pe la comitate, precum nu fusesera odinioara; dar la tote acele judecati intrevenia alu doilea auditoru, care trebuia se cunosca legile acestei tieri.

Se se compare acest'a procedura militara descrisa aici cu procedur'a asia numitului „forum dominale“ dela curtile aristocratiloru si se se vedea, cata diferentia era intre acea regularitate si precisiune militara in pertractarea proceseloru, si din contra cata disordine si arbitraritate domnia in judecatile feudali; atunci nu ne vomu mira vedendu, ca dupa siepte ani chiar' si numai din acest'a cauza alergau comunele romanesci cu sutele ca se a fi militarisate.

De aci incolo se descriu calitatile auditoriloru. Primulu auditoru cu rangu numai de prim-locotenente, anume Montag a fostu examinat in Vien'a si este forte laudatu in raportu. Alu doilea auditoru granitariu obligatu a cunosce si legile tierii, a depusu examinele in Sibiu si era denumitu de catra comand'a generala de aici. Raportulu lauda si pe acest'a ca pe unu omu desteptu si activu, dara nu-i arata numele. Mai era inca si advocati numiti procuratori de granitia, unulu anume Szabo in districtulu Fagarasiului, si altulu nenumitu la Bikfalva, Ambii acesti'a trageau plata anuala cate 40 fl. dicemu; patrudieci florini. Dar' unulu din ei isi permisesa a cere, ca suprem'a comanda se se indure a-i adauge ceva la platisora, fiindu-ca are forte multu de lucru si e silitu se faca multe caletorii prin regimentu. Despre celu din Bikfalva se dice ca este unu lenesiu si ca s'a datu ordinu ca se se caute altulu in loculu lui.

Intrebarea a 8-a: De ce natura suntu pedepsele care se dictedia, si daca sub-oficiariloru le este opritu a pedepsi pre omeni?

Raportulu raspunde, ca cercetandu generalulu protocoalele de pedepse ale companiiloru au aflatu, ca se dictedia pedepse catu se pote mai raru, er' acelea suntu arestu in fiéra sau fara fiéra, trimiterea la vigilia din pedepsa, lucru cu bratia totu din pedepsa, exercitiu de pedepsa, era pentru deliecte mai mari sau crime, batai cu betie, mai vertosu pentru furturi mici, betii si excese, lipsa de subordnatiune; dar' si in aceste casuri comandantele companiei e datoriu se compue o judecatoriá dintr'unu sergentu, unu corporalulu, unu gefreiter (scutitu) si unu ostasiu gregariu, carii au se judece despre natur'a deliectului, era pedeps'a pote se fia pana la 25 lovituri de betie.

Sub-oficiarii suntu strinsu opriti a pedepsi ei pe soldati. Mai de curendu s'a mai luat mesur'a, ca pentru unele deliecte soldatiloru se li se dictedia pedeps'a de a lucra dile mai multe sau mai puține pentru comuna, d. e. facerea unui drumu sau altele ca acestea.

Intrebarea a 9-a. Daca domnesce buna intielegere intre militari si provincialisti, sau de nu, care suntu cauzele certe? Raspunsu: Comand'a generala si brigada au datu mai de multe-ori porunci stricte, ca militarii se se aiba bine cu provincialistii. Militarii se si silescu a se feri de certe, numai daca s'ar' sili totu asia si provincialistii.

Intr. a 10-a. Daca conformu instructiuniloru militarii suntu exercitati si ern'a, pe candu nu suntu ocupati cu lucrulu campului? Raspunsu: Soldatii nu suntu prea asupriti cu exercitiulu, fia cu pusci, fia si numai cu pari, ci se observa proportiunile ca si in regimentulu alu II.

Intreb. a 11-a. Ore se afla tote regulamentele si notele despre magazine din anii 1768, 1769 si 1770? Aci raspunsulu se da, ca tote acelea se afla in fintia pe la tote companiile; numai unii domni ofiari subalterni au fostu pedepsiti, pentru-ca le-au lipsitu notele, si li s'au comandatu ca se implinesca lips'a.

Intreb. a 12-a. Daca listele de servitiu si de lucrurile comandate suntu in regula si observate cu precisiune? Tote s'au aflatu in ordinea cea mai buna.

Dupa-ce raportulu a terminatu cu respunsurile relative la generalulu de brigada, trece la alte intrebari si raspunsuri, care priviau pe comisariulu de resboiu (Kriegs-Commissär), era acestea erau: Assentarea si luarea de juramentu dela recruti; cail oficiariloru si uniformele lor; monturele pentru soldati si suboficari; starea invalidiloru ca se nu se faca insielaciuni; darea de concediu oficiariloru superiori asia, ca se nu se pota subtrage fara cauza grea dela servitiu; nu cumv'a oficarii punu pe granitari ca se le faca servituri private, sau ca-i asuprescu in altu modu; se are grigia de ajunsu pentru bolnavi; care e starea munitiunei si a caraloru la artileria, si daca se afla piese de lemn (hölzerne Stücke), in ce stare suntu; invetia dintre granitari celu puçinu meseriile cele mai necesarie; se vidimedia tote ordonantiele de catra toti oficarii de statu maioru; cu ocaziunea visitarei ce reclamatiuni si plansori s'au regulatu?

(Urmédia.)

Teori'a lui Rösler

Studiu asupra staruintiei Romanilor in Daci'a Traiana, de A. D. Xenopol, profesoru de Istori'a Romàniloru la Universitatea din Iasi. — Iasi, Tipografi'a Nationala Strad'a V. Alessandri.*)

(Urmare.)

II.

Parasirea Daciei.

Dupa-ce Daci'a cucerita de Traianu remase sub stapànirea Romaniloru, timpul de 164 de ani, ea fù parasita de càtra imperatulu Aurelianu, care nu mai putea aparà imperiulu in potriv'a navalirei Gotiloru. Istoricii Romani cari amintescu acèsta parasire a provinciei, o infatisièza ca deplina. Ast'feliu *Flavius Vopiscus* dice, cà nu numai legiunile fura retrase din Daci'a, dar' si locuitorii, cari fura asediati in Moesi'a¹⁾. *Sextus Rufus* arata acel'a-si lucru cu cuvinte mai scurte, anume cà Romanii ar fi fostu stramutati din Daci'a, care fusese perduta pe timpul imperatului Gallienus²⁾. In sfèrsitu, *Eutropius* adaoga cà colonistii ce au fostu retrasi din Daci'a erau din orasie si de la tiara: „(Aurelianu) parasi Daci'a vedièndu Iliriculu si Moesi'a pustiite si ne mai putènd'o aperà, èr' pe Romanii, adusi din orasiele si ogórele Daciei, i-au asediatu in midiloculu Moesiei, pe care o numi Daci'a si care astadi desparte cele doue Moesii.³⁾”

Daca ne-amu tinea de interpretarea literala a textelor, atunci n'am putea de càtu primì o parasire deplina a Daciei. Nu trebuie inse uitatu, cà adese-ori analistii si cronicarii, reproducu faptele intr'unu chipu gresitu sau schimbatu, si cà este tocmai dator'i'a criticeii istorice de a reduce spuselu loru la adeverat'a loru valóre. D-lu *Lung* a luat cu dreptu cuvèntu aminte, cà daca ne-amu tinea de liter'a spuselor, ar trebui se primimu cà totu asia de deplina si desiartarea Raetiei de Romani, cà-ci Eugip in viati'a sf. Severin spune respicatu, cà potrivit cu predicerile sfântului, toti locuitorii tierii fura stramutati in imperiulu romanu, pe càndn neadeverulu unei asemenea marturisiri pentru Raet'a, a fostu doveditu intr'unu chipu invederatu.¹⁾

Rösler, pentru a dà o mai mare greutate cuvintelor lui *Vopiscus* face din elu „unu istoricu prea intie-

¹⁾ Aurelianu, c. 39: „Quum vastatum Illyricum ac Moesiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam a Trajano constitutam, sublato exercitu et provincialibus reliquit, desperans eam posse retineri: *abdotusque ex ea populos in Moesia collocavit, appellavitque suam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit.*“

²⁾ *Breviarium* c. 8: „Dacia Gallieno imperatore amissa est: et per Aurelianium *translatis exinde Romanis* duae Daciae in regionibus Moesiae ac Dardaniae factae sunt.“

³⁾ *Hist. rom.* 9, 15; „Provinciam, quam Trajanus ultra Danubium fecerat intermisit, vastato omni Illyrico et Moesia, collocavit, appellavitque eam Daciam, quae nunc duas Moesias dividit.“ Ceialalti scriitori vechi cari aducu acèst'a impurare, nu contnu nimica nou: *Rösler*, *Rom. Stud.* p. 92.

⁴⁾ *Lung*, *Die Anfänge der Romaenen in Zeitschrift für oester. Gymn.* 1876, p. 92.

leptu, care 'si intemeièza parerile sale pe o cercetare conscientiòsa a faptelor si care dispunea de unu bogatu materialu istoricu.“¹⁾ Mai toti istoricii epocii imperiale, afara de Tacitus si Marcellinus, suntu nisce ómeni fara nici unu soiu de spiritu criticu, càror'a le place a povesti mai cu deosebire anecdotele ce se rapórta la vièti'a principiloru si care se indeletnicescu prea puçinu cu sórt'a popóreloru.²⁾ *Vopiscus* marturisesce apoi elu insu-si, ce motivu l'au impinsu a scrie istori'a imperatului Aurelianu, anume staruintiele unei rudenii a imperatului, *Iunius Tiberianus*, care se tanguià càtra elu, cà ar' fi pecatu cà vièti'a unui principe atàtu de insemnatu sè remàna necunoscuta. Ilu sfatuesce chiar, cà decà ar' vrea se o scrie, n'ar' avea nevoie sè spuna totu adeverulu; „càci ar' avea tovarasi in minciuna pe niste autori, a caroru eloquentia istorica o admiramu.“³⁾ Èta deci istoriculu celu „prea intieptu“ alu lui Rösler. Vomu vedea in curèndu pe ce se razima „cercetarea conscientiòsa a faptelor“ espuse de dènsulu.

Parasirea Daciei este raportata fara nici-unu soiu de ingradire de càtra istoricii romani. Póte ea fi crediuta? Era ea cu putintia? Trebuia sè se intemple? Èta ce ne propunemu a cercetá.

Mai antàiu isvórele reproduse mai susu, precum si scriitorii noi cari le credu pe cuvèntu, spunu cà poporatiunea Daciei fu stramutata in Moesi'a care primi numele de Daci'a aureliana. Totu-si acelea-si izvóre incepu prin a arata, cà „Iliri'a si Moesi'a fiindu pustiite si perdute“, Aurelianu se hotari a parasi Daci'a. Intr'adeveru inainte cà si dupa Aurelianu, Moesi'a fu expusa navalirei celu puçinu totu atàt'a pe càtu si Daci'a, ceea ce impinsese inca pe imperatulu Hadrianu, a derimá minunatulu podu aruncatu de cuceritoriulu Daciei peste Dunare. Moesi'a, fiindu anume o provincia mai apropiata de centrulu imperiului, plina de orasie mari si continendu mari bogatii, oferià barbariloru o prada fórte manòsa. Rösler insu-si face o descriere prea vie a nenorociloru caror'a Moesi'a fusese expusa: „Locuitorii barbari ai tieriloru reci si mlastinòse erau atrasi prin o putere neinvinsa càtra caldele suflari, dulcile póme ale sudului, càtra regiunile roditóre ale Moesiei si Traciei cu padurile loru minunate, pasiunile loru cele grase si vaile loru incàntatóre. Ast'feliu fu pregatita pentru peninsul'a Balcanului o navalire fara asemenare mai pàgubitóre de càtu acea care se intinse asupra peninsuleloru italica si spaniola. Poporatiunea acestoru pàrti, fara incetare expusa a fi ucisa sau luata in robie, cu deosebire clas'a avuta fu redusa simtitoriu in numerulu ei. Regiunile ripei drepte a

¹⁾ *Rom. Stud.* p. 68.

²⁾ *Mommsen*, *Die Schweiz in röm. Zeit*, spune despre epoc'a imperiala, cà ar' fi: „eine, Zeit deren Ueberlieferung wesentlich von der Regierung, nebenher von der herrschenden Nation, nur zufällig von den beherrschten Völkern handelt.“ Citatu de dl. *Lung*, l. c. p. 17.

³⁾ Aurelianu. c. 2: „habitus mendaciorum comites, quos historicae eloquentiae miramur autores.“

fluviului suferise cumplitu prin năvalirile Gotiloru si aveau, dupa câtu se pare, mare nevoie de unu sporiu de poporatiune¹⁾. Dupa-ce Rösler a descrisu ast'-feliu starea tieriei in care vrea se adapostésca pe locuitorii fugiti din Daci'a, elu adauge: „Ceea ce remase din vechi'a poporatiune a Moesiei si a celoru dóue Dacii, erá in orasie, clas'a sermana, care supravietuesce tuturoru revolutiiloru, ér' la tíera, pastorii cari cautara o scapare in locurile cele mai neamblate si asteptara sfirsitul furtunei. Acela-si lucru se întempla in Traci'a; si aici partea romanisata a poporului tracicu, mai alesu Bessii, se pastrá numai câtu in numerós'a clasa a pastoriloru“²⁾.

Dupa aceste cuvinte ale lui Rösler s'ar' asteptá cá elu se readuca pe Romani in Daci'a lui Traianu, din regiunile acele, unde îi vedemu pomeniti in totu decursulu veacului de mijlocu, adeca din tierile asiediate dincolo de Balcani, din Macedoni'a si Traci'a; cáci elu admite singuru cá Romanii trebue se parasésca, in fați'a navalirii, Moesi'a totu atátu pe câtu si Daci'a. In loculu acestei incheieri logice a gândiriloru sale, 'lu vedemu cá readuce pe Románi in Daci'a din Moesi'a, unde îi scóte tocmai din remasitie desmostenite ale poporatiunii romane, fára a luá in bagare de séma cá ei puteau totu atátu de bine duce ticalós'a loru viétia in vechi'a Dacia pe câtu si in Moesi'a.“ Acesti Valachi ai Moesiei, intemeietorii noului imperiu Valacho-Bulgaru, suntu remasitiile vechiei poporatiuni romane in orasiere Dunarii asiediate in Moesi'a, uniti cu colonistii romani esiti din Daci'a de la alu III-lea secolu inainte, si care se asiediase la sudulu Dunarii. Ceea ce supravietui nenorociloru timpului, se tienea mai alesu de puternic'a rasa a pastoriloru.³⁾ Tóte aceste idei se batu capu in capu, si Rösler elu insusi nu pare a-si fi datu bine séma despre ceea ce vroia se stabiliasca. Intr'adeveru in partea antáiu a acestui locu, Rösler dice cá Románii din Moesi'a erau remasitiile vechiei poporatiuni a orasielor Dunarene, amestecati cu colonistii romani veniti din Daci'a. In a dóu'a elu face din ei pastori, cari singuri ar' fi potutu se invinga greutatile timpuriloru. Pastori si orasieni suntu dóue insusiri ce nu se potrivescu, si apoi daca pastorii singuri ar' fi pututu remané cu viétia in timpul navalirei, ei si-ar' fi pututu totu atátu de bine apara traiulu in strimtorile Carpatiloru, cá si in acele ale Balcaniloru.

Cum sè se esplice atunci spusele istoriciloru romani? Imperiulu romanu simtia slabirea sa, dar' nu voia se-o marturisésca. Elu se silia a fatiari inchipuirea unei

¹⁾ Rom. Stud. p. 74. comp. p. 68. Bine intielesu, cá Rösler face acestu tablou alu devastarei Moesiei pentru a arátá cá puteau se incapa in o tíera devastata colonistii Daciei. Elu nu s'a gânditu in sa, cum Moesi'a, care erá totu atátu de expusa navaliriloru, putea se ofere Daco-Romaniloru unu adapostu!

²⁾ Rom. Stud. p. 75.

³⁾ Rom. Stud. p. 109.

puteri ce acum disparusera. Éta pentru-ce elu ascundea perderile sale sub niste aratari glorióse, si cutare imperatu care întórsese spatele dusmaniloru, triumfa la Rom'a; Notitia dignitatum contínea numele alu mai multoru dragatori, ale caroru provincii erau acum'a de multu prad'a barbariloru. Mai multe orasie care nu mai erau de câtu derimaturi, figurau inca in registrele provinciiloru¹⁾. Istoricii, urmându spiritulu timpului, se sileau de a da o colóre mai pucinu uriciósa nenorociloru cari cadeau asupr'a imperatiei. Éta pentru-ce ei voiescu se indulcésca perderea Daciei, aratandu cá imperatulu intocmise alta provincie, purtându acela-si nume in vechi'a Moesie si cá in ingrigirea sa, elu nu lasase in uitare nici chiar' pe locuitorii ei, pe care-i scosese din jugulu barbariloru, dându-le adapostire in nóu'a provincie. Toti istoricii Romani cari aducu acestu faptu, copiaza cu mai multa sau mai puçina credintia o espunere oficiala, intocmita dupa ordinulu imperatului Aurelianu. Cine nu cunósce valórea unoru asemenea acte menite tocmai a ascunde adeverulu! Pe de alta parte potrivirea identica a spuseloru intrebuintiate, arata cá toti acesti autori nu se indeletniceau pe atát'a cu controlarea aratariloru gasite, dar' cá tínt'a loru de capetenie erá de a dá o fatia mai puçinu rusinósa retragei imperatului²⁾.

Este inse o dovada hotaritóre, cá o ast'-feliu de stramutare a poporatiunei romane a Daciei, erá judecata preste putintia, chiar' de catra Románi, si e destulu de curiosu cá nici unu autoru, afara de Petru Maioru, se nu pomenésca de dens'a.³⁾ Acela-si Eutropiu, care se aduce in sprijinulu parerii protivnice, dice in viétia lui Hadrianu, cá acest'a „invidiindu glori'a lui Traianu, parasi de indata trei provincii pe care Traianu le adausese imperatiei si retrase armatele din Asiri'a, Mesopotami'a si Armeni'a. Voindu se face acel'a-si lucru si cu Daci'a, l'au intorsu prietenii de la unu asemenea gându, pentru cá se nu remána o suma de Romani in prad'a barbariloru.“⁴⁾ Daca prietenii lui Hadrianu 'lu împiedecara pe acest'a de a parasi Daci'a, de téma cá o multime de Romani se nu fie predati barbariloru, acést'a

¹⁾ Iung, Die romanischen Landschaften des röm. Reiches p. 403.

²⁾ Vopiscus arata elu insusi isvórele cu care s'a slujitu la alcătuirea istoriei sale. Elu pune in gur'a lui Tiberianus urmatórele: „Et tamen si bene novi, ephemeridas illius viri scriptas habemus, etiam bella caractere historico digesta, quae velim accipias et per ordinem scribas... Quae omnia ex libris linteis, in quibus ipse quotidiana sua scribi praeceperat, pro tua sedulitate condiscas. Curabo autem ut tibi ex Ulpiana Bibliotheca et libri lintei proferantur.“ Aurelianu c. 1. Éta isvorulu celu mai vechiu, carui a dl Gaston Paris îi dá atát'a valóre. Romani'a p. 611.

³⁾ Istori'a pentru inceputulu Romániloru in Daci'a.

⁴⁾ „(Hadrianus) gloriae invidens Traiani, statim provincias tres reliquit, quas Trajanus addiderat, et de Assyria, Mesopotamia et Armenia revocavit exercitus. Idem de Dacia facere conatum amici deterruerunt, ne multi cives Romani bar-

ne arata, că în ideea Romanilor retragerea trupelor nu trebuia să aibă de urmărire neapărata aceea a cetătenilor, și de-a aceea idee era adevărată pe timpul lui Hadrianu, nu înțelegem pentru-ce ar fi încetatu de a fi așa pe același alu lui Aurelianu. Tămă deci pe care prietenii lui Hadrianu o aratase, să îndeplini sub Aurelianu; cu alte cuvinte, cându legiunile parasira Dacia, colonistii remasera în țară, fura tradati barbarilor. Este de luat aminte, că în aceste spuse ale lui Eutropius, noi avem însuși părerea Romanilor asupra lucrului de care se face certă, și nu este cu putință de a găsi un mijloc mai sigur de a o hotărî, de câtu această părere contimpurana a împregiurarilor, care trebuie fără îndoială să cântărească multu mai greu, de câtu totu ce acei mai noi ar putea sprijini.

Romanii aveau temeiuri foarte puternice pentru a crede că, cu toată retragerea legiunilor, populația țării era să rămână alipită de patria ei. Într-adeveru Dacia fusese supusă la atacurile barbarilor în data ce morțea răpi pe întemeitoriu ei. Chiar sub Hadrianu am văditu că este așa de periculosu atacata, și anume de fostii tovarasi ai Dacilor, de Sarmati, în câtu imperatulu voiesce să o parasască. Antoninus Pius e nevoitu să lupte contră acelei porțiuni din populația dacă, care se retrase afara din provincie. Dio Cassius numește pe Commodus „Sarmaticus“ și o inscripțiune din timpul acestui imperatulu spune, că „furiile Daciei nu lasă acestei provincii nici o speranță de pace“. Hadrianu numește pe Maximinus „Dacicus“ și „Sarmaticus“. Sub Filipu Arabulu +249 apară și Gotii, cari de câte-ori voru trece de aici înainte prin Valachiă pentru a străbate în resaritu, tîntă de capetenie a navalirilor lor, nu voru omite a trimite câte unu toiu de barbari care să prade Dacia, intrându în ea pe sosele romane ce trecea prin pasulu Turnului roșiu. Decius +251, scăpându Dacia de o nouă navalire a Gotiloru este numitu într-o inscripțiune „restitutor Daciae“, și Apulum care fusese, după câtu se vede, ruinatu de navalitori, să intitulăze în aceea inscripțiune „nova colonia Apulensis.“ Dacia este chiar parăsită de faptu de către Romani în timpurile imperatului Gallienus 259—268, căci am văditu, că Sextus Rufus

baris traderentur.“ Cap. 8. Să se observe că Eutropiu raportează faptul esirei din Dacia a locuitorilor din orășie și de țară și că totu elu aretă, că în părerea Romanilor o asemenea parăsiere a provinciei era cu neputință! — Dlu Duruy Hist. des Romains, Paris, 1879, IV. p. 330 pare a pune în îndoială sfatul datu lui Hadrianu de prietenii sei. Dsa dice: „Ils montrent aussi quel cas il convient de faire de la tradition qui attribue à Hadrien la destruction du pont de Trajan, par jalousie de la gloire de son prédécesseur, et jusqu'à l'intention d'abandonner la Dacie, projet dont ses amis dit-on vinrent cependant à bout de le détourner.“ Chiar cându nu s'ar admite că prietenii lui Hadrianu s'ar fi datu acestu sfatu, părerea Romanilor asupra urmarilor parăsierei Daciei rămâne neatinsă. Dar să pôte foarte bine arunca banuielesă asupra motivului, fără a tagadui faptul însuși.

spune că „Dacia a fostu pierdută pe timpul imperatului Gallien.“¹⁾

Navalirea deci nu începe în Dacia cu anul 270. Ea începuse cu multu mai timpuriu, și dacă populația Daciei trebuia să fugă de înainte navalirei, ea nu avea nevoie de unu ordinu alu ocăruierei pentru a o face; apoi fiindu-că este firescu lucru, că spaimă cea mai mare să cada în cele d'întai momente, este de credutu că acei ce nu voia să se expună pericolelor navalirii, să îngrijă de cu vreme și nu așteptară retragerea legiunilor, pentru a parasi Dacia. Așa este raportatu că numă imperatului Maximianu (care ajunsese la tron în 285 la o vrăsta coptă) fugi din Dacia cându încă purta în sinulu ei pe viitorulu imperatulu²⁾; deci către anul 250, și exemplulu ei va fi fostu urmatu de multe alte persoane de starea ei. Dar să știe totu atătu de siguru că toti locuitorii Daciei nu parasira provinciă în același timp cu gramădă, căci în anul 259, capitală Daciei, Ulpia Traiana ridică unu monumentu în onorea Căsarulu Valerianus și unu ore-care M. Valerius Veteranus Gallienus, asiada o piatră mormentală pe grăpă tatălui seu în 260,³⁾ Daco-romanii remasera deci în Dacia, cu toată navalirea ce venise asupra lor, și ceea ce să întimplase înainte de 270 să urmă și după aceea.

Rösler, pentru a putea mai ușoru deslipi populațiunea Daciei de pământulu ei și a o face să primască o nouă patrie, să iufătiseze țără că pe deplinu desieră de locuitorii indigeni, în urmă răboiului cu Romanii. Elu dice: „Dacă nu să însielamu, Romanii înfiintăra în Dacia pe unu pământu aproape golu, încungiuratu de o populațiune dusmană, o țară curatu colonială, unde elementulu romanu nu putu implântă adănci rădăcini, ne-rezamându-se pe temelie largă și sigură a unei populațiuni cucerite și în chipu intelectualu. De acolo provine usiurintă cu care elu putu fi îndepărtatu și disparu.“⁴⁾

Rösler pare deci a primi de adevărate spusele lui Eutropiu, care dice că: „Dacia perduse prin lungulu răboiu în potrivă Romanilor, populațiunea să barbatăse.“⁵⁾ Elu pare a avea o slăbiciune pentru interpretarea literală a textelor. Pentru-ce atunci nu o primesece elu și pentru celelalte cuvinte ale aceluși istoricu care dice, că Traianu „după-ce a supus Dacia, a adus în

¹⁾ *Spartian*, Hadrian. 5: „Sarmatae bellum inferebant.“ *Capitolin* Ant. Pius, 5: „Germanos et Dacos—contulit per praesides.“ *Dio Cassius* LXXII, 15. *Akner und Müller*, Röm. Inschriften in Dacien, 726: „Quamquam furiis Daciae nulla spes pacis ac salutis reliquitur, imperatoris Caesari invicto L. Aurelio Commodo clarissimo aequiterque res constituendo faciedum curavit colonia Pattavissa.“ *Herodian* VII. 2. *Akner und Müller* R. I. in D. 510: „Imp. Caes.“ Caio Messio Quinto Traiano Decio—restitutor Daciae, colonia nova Apulensis.“

²⁾ *Lactantius*. De mortibus persecutorum, c. 8.

³⁾ *Iung*, Die romanischen Landschaften des röm. Reiches, p. 410.

⁴⁾ Rom. Stud. p. 45.

⁵⁾ „Dacia enim diuturno bello Decebali viris erat exhausta.“ c. 8.

ea din toate părțile imperiului romanu o nenumerata multime de oameni, pentru a cultivă câmpiile și ogorele ei? ¹⁾ Elu pretinde din potriua, că „trebuia se fă destulu locu în Moesi'a pentru câte-va diecimi de mii de colonisti romani, căci nu trebuie se ne facem o prea mare idee despre totimea cetățienilor romani.” ²⁾ Rösler că și totii discipulii sei au două sisteme de interpretare pentru isvórele ce se rapórtă la istori'a Románilor. Unele, acele ce se impacă cu teori'a lor, le primescu fără controlu și fără nici o critică; cele inse care se impotrivescu, le storcu și le resuscitescu până nu rămâne din ele decât umbr'a adevératului lor cuprinsu. Și acést'a se chiama cercetare istorica, descoperirea adevérului!

Dara chiar' dacă am luá cá atare spusele lui Eutropiu, nu arată elu óre prin cuventele sale, că femeile și copii Dacilor nu suferira cu totii sórtea parintilor? apoi acésta noua generatie nu erá indestulitóre pentru a reconstitui în tíera o basa nationala pe care se se póta hultuí elementu romanu? De aceea și inscriptiunile găsite atátu în Daci'a câtu și aiurea, ne dovedescu cu prisosintia fiintierea poporului dacu după cucerire, precum și romanisarea lui. Trebuie amintitu, că poporul romanu întielegea a lipi de imperiulu seu provinciile cucerite într'unu cu totulu altu chipu de cum au facutu-o în timpurile mai nóue Ungurii seu Nemtii. Departe de a alca-tui o casta despartita de poporul cuceritu, Romanii se legau cu elu prin casatorii, îi inlesniau intrarea în cetățieni'a romana și cu tóte că 'lu întrebuintiau la tóte lucrările, 'lu faceau se se bucure și de tóte folósele.

Vomu reproduce aici numai câteva din inscriptiunile cele mai însemnate, care dovedescu într'unu chipu neindoelnicu fiintierea poporului dacu sub stapanirea romana.

Aia Nandonis vixit annis LXXX, Andrada Bitu-vatris v. a. LXXX. Bricena v. a. XXX, Bedarus v. XII. Post obitum ei Herculanus libertus patronae benemerenti. ³⁾

Numele unui libertus în o familie dacă, arată introducerea moravurilor romane în sinulu poporatiunii indigene; pe de alta parte același faptu dovedesce, că acésta familie se bucura de óre-care bunăstare, de vreme ce putea se-si dea luxulu de a liberá pe slavii sei. Numele latinu, Iust'a, printre altele de obirsie dacă, gasindu-se în aceeași familie, indegetéza o contopire fórte intimă a acestoru două elemente. În o alta inscriptiune

¹⁾ „Victa Dacia: ex toto orbe romano eo infinitas copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas.“ Ibid.

²⁾ Rom. stud. p. 69. Este cu tóte acésté cunoscutu, că isvórele vechi au pastratu numele a mai multu de 80 de orașe ale Daciei; că Sarmisagetusa, capital'a ei cuprindea loculu a 12 câte din dilele nóstre; că numai în minele Transilvaniei lucráu aprópe de 20,000 de ómeni. Vedi Goos Studien zur Geschichte und Geographie des traianischen Dakiens p. 157.

³⁾ Corpus inscriptionum latinarum, III, Nr. 817.

gasimu unu nume romanu purtatu de o persóna ce se arata cá Dacă:

Iulius Secundinus evoc. coh. III. pr. salarior XXVII. qui vix. an. LXXXV. natione Dacus, Atticia Sabina coniunx et Iul. Costas filius et H. D. B. M. fr. ¹⁾

Femei'a și fiulu lui Secundinus pórtă nume pe jumetate dacu, pe jumetate romanu. Iulius Secundinus erá deci unu vechiu soldatu rechematu sub arme (din cohorte militum evocatorum), probabilu legionariu și deci cetățianu romanu. Numele seu cu totulu romanu vedesce că poporatiunea dacă se amestecase pe deplinu cu acea romana, în câtu s'a gasitu de nevoie a se însemná lângă numele lui cá ar' fi de obársie dacu. Dar' câtii alti Daci cu nume romanu, alu caroru neamu nu se mai sciea, se voru fi aflându pe inscriptiunile ce pomenescu nume romane și care ascundu în stilulu lor celu scurtu lapidaru totu atátu de tainicu obársi'a celui care 'lu pórtă, precum copere pétra' pusa pe mormentu corpulu celui ce zace într'ensulu.

O a trei'a inscriptiune dá pentru barbatu unu nume jumetate romanu; femei'a unu nume romanu, cei doi îi éra-si nume romane, é' nepotulu unu dacu.

D. M. T. Aelio Ariorto IV. vir. an. municipii D. interfecto a latronibus v. a. LVII. Digna coniugi pietissimo et P. Aelius filius et P. Aelius Val. filius et Udarus nepos b. m. posuerunt ²⁾.

Aelius Ariortus, nume ce apartine invederatu unui dacu, este aratatu cá imbracându dregatori'a de patruorvir annalis municipii D. (poate Drobetae); deci cetățienii de obársie dacă ajunsese chiar' a intrá în deregatorii municipale, în câtu se uitase vechi'a dusmanie ce desbinase odata pe Daci și pe Romani. Convietuirea stinge cu timpul tóte urele, și istori'a mai apropiata și mai cunoscuta de noi contine încă unu faptu de aseménea natura, impacarea Anglo-Saxonilor cu Normanii; de care cei d'antái fusesera asia de prigoniți în timpurile dela începutulu cuceririi Angliei.

O alta dregatorie și anume preotiescă imbracata de unu Dacu este amintita de inscripti'a urmatóre:

D. M. Aelii Andennae Aelius Macrinus Epidianus qui et Epidius augustalis coloniae et Macrina Marcia filia posuerunt ³⁾.

O alta inscriptiune ne aráta pe unu Dacu ridicatu la rangulu de cavaleru.

D. M. Mucasenus Cesorini aequus ex singularibus cos. vixit a. XX; Rescu Turme Soie coniux pietissima posuit ⁴⁾.

Dintre inscriptiunile culese până acuma s'au pututu atribui 22 nume de barbati și de femei cu sigurantia la

¹⁾ Orellius Nr. 6884; Costas în locu de Constans? Vedi Tocilescu Daci'a înainte de Romani, București 1880 p. 231 Compara; Iul. Pi-tinus, civis dacus. Ephem. Epigr. II. Nr. 944.

²⁾ C. I. L. III. 1559.

³⁾ C. I. L. III. 1488.

⁴⁾ C. I. L. III. 1185.

Daci, ér' vre-o 20 de alte nume suntu comune Daciloru si Traciloru¹⁾

Dacii fiindu cu totulu romanisati, se intielege cum se face de nu se gasesce mai nici o inscriptiune care se pomenésca numele unoru dieitati ale acelui poporu. Nu s'au gasitu de càtu trei, cari suntu in deobste primite cá continendu numele unoru diei daci:

Turmasgada Maximus Maximinus et Iulianus Maximinus ex voto posuerunt²⁾

Deo Sarmando Demetrius Antonius votum libeus posuit³⁾.

Sule Flavius Attalus v. l. s.⁴⁾

Din potriua suntu mai multe monumente care dovedescu, cà Dacii se inchinau la dieitati romane. Ast'feliu urmatoriulu gasitu in Daci'a:

Apollini sacrum Sola Mucatri veteranus alae Frontonianae votum solvit.⁵⁾

Mai suntu inca vre-o 20 de inscriptiuni gasite in Britani'a, cari s'au aflatu pe pietre puse de soldatii cohortei Aelia Dacorum, ce au fostu trimisa acolo de Hadrianu. Din áceste cea mai mare parte suntu inchinate lui Jupiter, un'a lui Marte, ér' dóue lui Marte si unei dieitati britane Coccidius: reproducemu aici câte'va din ele:

Iovi Optimo Maximo Cohors prima Aelia Dacorum Antoniana.

I. O. M. et numini Augusti, cohors prima Aelia Dacorum cui praeest Gallicus tribunus⁶⁾.

Acést'a cohorta Aelia Dacorum stramutata in celalaltu capetu alu Europei, precum si mai multe alte monumente, care pomenescu soldati „natione dacus“ in celelalte pàrti ale Imperiului, precum Siri'a, Noricul, Panoni'a, dovedescu cu prisosintia fiintierea poporului dacu sub stapanirea romana.

Dacii erau chiar' asia de bine vediuti pe timpulu Romaniloru, încàtu gasimu, intre asia numitii treidieci de tirani cari se luptau pentru tronulu imperatiei, pe unulu Regalianu, despre care autorii istoriei imperiale vorbescu, cá fiindu „de spitia dacu si dupa cum se spune neamu cu Decebalu“⁷⁾.

Istoricii amintescu in sa si grupe mai insemnate de Daci sub stapanirea romana. Dio Cassius raportà, cá locotenentulu imperatului Comodu, Sabinianus, pentru a sfarimà impotrivirea Daciloru cari se retrasesera afara

de marginile provinciei, stramuta in acésta 12,000 sufiete din acésta natiune¹⁾, si niste asemenea mesuri au trebuitu se fie luate mai adese-ori, cà-ci auctorii vechi nu lip-sescu de a dá mai multe sciri despre revoltele si loviturile repetate ale acelor Daci, cari nu voira se primésca jugulu romanu²⁾. Apoi este siguru cà o parte a popóre-loru din Daci'a nu parasise tiér'a, anume acelea care se aliasera cu Romanii, pentru a scuturà stapanirea, dupa càtu se vede prea impovoratóre, pe care le-o impusese Decebalu³⁾. Aceste popóre, de si nu erau chiar' Daci proprii disi, si cu tóte cà fusesse inglobati in statulu dacu in urm'a unei cuceriri, erau totusi de unu neamu inruditu cu natiunea domnitóre, totu Traci, ast'feliu in càtu ele infatiosiau totu atà'ta de bine cá si acést'a din urma elementulu dacu. În sfàrsitu Ptolomeu care descrie geografi'a Daciei pe timpulu Romaniloru, enumera triburile urmatóre, care ar' fi locuitu tiér'a si care nu se potu referi decàtu la poporatiunea dacu care remasese in Daci'a sub stapanirea romana: „In partea de média nópte a Daciei locuescu incepèndu prin apusu: Anartii, Teuriscii si Cistobocii; sub dinsi Prendavensii, Ratacensii si Caucoensii; sub acesti'a in aceeasi ordine Biefii, Buridensii si Cotensii; si mai josu inca Albocensii, Potulatsensii si Sensii; sub acesti'a in partea de médiadi: Saldensii, Ciagisii si Piefigii“⁴⁾.

Acel'a-si geografu reproduce numele a 36 orasie de nume dacu, a caroru existenta in Daci'a ar' fi totu asia de neesplicabila, dacu s'ar' primi peirea de istovu a poporului dacu din tiér'a sa

Ruconium, Docidava, Porolissum, Arcobadara, Marcodava, Singidava, Zermigira, Tiriscum, Sarmisagethusa regia, Nentindava, Tiasum, Triphilum, Patridava, Carsidava, Petrodava, Napuca, Patruissa, Sandava, Utidava, Comidava, Ramidava, Pirum, Zusidava, Paloda, Zurobara, Lizizis, Argidaba, Tibiscum, Zeugma, Dierna, Acmonia, Druphegis, Arcinna, Amutrium, Sornum.

Dacu luamü in privire pe lãnga acést'a, cà numele rãruriloru fura imprumutate de Romani dela Daci, precum Aluta, Mariscus, Tibiscus, Pyretus, Tysa, Samus, Grisia, Gilpil, Museus, ne vomu incredintia usioru, cà topografi'a acestei tieri n'ar' fi pututu remànea, dacu poporulu ce i-a datu nascere ar' fi fostu inlocuitu in totulu cu unu altulu.

¹⁾ *Tocilescu*, Daci'a inainte de Romani p. 256. *Goos*, Untersuchungen ueber die Innerverhältnisse des traianischen Daciens in Archiv für Sibenbürgische Landeskunde 1874. p. 126.

²⁾ *Härschfeld*, Epigraphische Nachlese zum C. I. L. III. p. 41, ap. *Tocilescu* op. cit.

³⁾ C. I. L. III. No. 964.

⁴⁾ *Goos*, Innerverhältnisse p. 132.

⁵⁾ C. I. L. III. No. 787.

⁶⁾ C. I. L. VII. No. 806—826, 975. *Tocilescu*, Daci'a inainte de Romani p. 346. crede, cà Dacii adora sub numele latinu alu lui Jupiter zeitatea lorü, Dyonisios Sabazius. Dar' atunci cum se esplica adorarea dieului Britanu? Se vede cà Dacii parasiserä religi'a lorü si se inchinau la diei streini. *Comp. Duruy* Hist. des Rom. IV p. 260.

⁷⁾ „Gentis dacae, Decebali ipsius ut fertur affinis.“ *Scrip-tores* hist. aug. 30 typ. c. 10.

¹⁾ *Dio Cassius* LXXII. 3. Acestu mijlocu de a infrãnge cerbic'a Daciloru fusesse intrebuintiatu chiar' in resbóiele din-aintea domniei lui Traianu. Asia Romanii asiadia in Moesi'a intr'unu rëndu 50,000 (*Strabon* III, 10), si intr'unu altulu 100,000 de Daci (*Orellius* No. 750).

²⁾ *Capitolinus*. Anton. Pius 5. *Dio Cassius* LXXVII, 16, 20, LXXVIII 13, 16, 27.

³⁾ *Dio Cassius* LXXIII, 11: „Τῶν δὲ Λακῶν μεθισταμένων πρὸς Τραϊανὸν καὶ δὲ ἄλλα δὲ τινὰ ἐδεῖδη αὐτῆς δὲ Λεκέβαλος εἰρήνης.“

⁴⁾ *Claudii Ptolomaei, Geographiae libri octo, Essendiae* 1882 III. 8. E probabilu cà nu tóte aceste triburi existau in Daci'a pe timpulu lui Ptolomeu si cà acestu geografu copiase relatiunile sale asupr'a Daciei din o scriere anterióra. Câte-va din ele in sa se aflau fara indoiéla sub stapanirea romana. Vedi *Tocilescu*, Daci'a in. de Romani p. 72.

Este chiaru de miratu, că cu totu numerulu celu nemesuratu de cetatieni romani veniti din tóte părțile imperatiei, topografi'a țierei se fi fostu asia de puçinu inriurita. Ptolomeu ne dà alaturea cu cele 37 nume dace de orasie ce se aflau pe timpulu lui in Daci'a, numai cătu 8 nume de orasie romane; Ulpianum, Salinae, Praetoria Augusta, Apulum, Aquae, Augusta, Frateria si numele indortu alu capitalei Ulpia Traiana.

Tes'a lipsei de poporatiune indigena care se slujesca de temelie romanisarii acestei țieri, neputendu fi sustinuta cu deadinsulu, ucenicii lui Rösler o parasira; dar' ei, de si primira staruinti'a poporului dacu in vechi'a sa țiera, nu se indupleca a crede in romanisarea lui. Ei sprijinescu parerea loru pe urmatóarele temeuri: Erau in Daci'a dóue clase de poporu: colonistii romani, cari au pututu avea limb'a latina ca limba oficiala, ceea ce se vede din obstesc'a ei intrebuintiare in inscriptiuni, dar' a caroru limba vorbita erá aceea a deosebiteloru provincii, de unde 'si trageau obarsia. Apoi poporatiunea supusa a Daciloru, care nu putura invetiá latinesce mai antáiu din pricina scurtului timpu cătu tinu stapanirea romana asupr'a Daciei; alu doilea pentru dusmani'a care nu incetá de a desparti pe cuceritori de cuceriti; in sfersitu din pricina că limb'a latina nefiindu vorbita in Daci'a, ei nu aveau de la cine se o invetie ¹⁾.

Acestu feliu de a privi lucrurile, vedesce că acesti autori nu si-au datu bine séma de sistemulu urmatu de Romani pentru a introduce moravurile, obiceiurile si limb'a loru până in părțile cele mai indepartate ale imperatiei. Ei intimpina că colonistii cari impoporara Daci'a, nu erau de obarsia din Itali'a, ci din Iliria, Pannoni'a, Dalmati'a, Siri'a si Asi'a minora, precum se vede acést'a din inscriptiunile ce s'au pastratu. Dar' acela-si lucru ar' putea fi sustinutu si pentru celelalte provincii a le imperatiei romane; sau póte crede cinev'a, că elementulu latinu se fi venitu in tóte părțile lumei romane deadreptulu din Itali'a, si că numai cătu Daci'a se fi ramasu afara din acésta rënduiéla? Elementulu latinu disu erá la inceputu fórte restrinsu si n'ar fi ajunsu pentru a romanisá tóte provinciile; dar elu se inmulti prin faptul insusi alu intinderei sale, si popóarele care fura latinisate de către Latinii proprii disi, slujira mai apoi pentru a latinisá pe altele. Ast'feliu Samnitii si Etruscii dadura colonii Spaniei, acésta Galiei si Gali'a ea insasi Britaniei si Daciei. De si fãra indoiéla óre-care indivizi veniti in Daci'a voru fi vorbitu limb'a țierei loru, nesfirsita majoritate a colonistiloru trebuia se intrebuinteze latinesc'a, ceea ce erá cu atát'a mai de nevoie, cu cătu, vorbindu fie-care unu graiu deosebitu, ei nu s'ar' fi pututu intielege. Deci chiar' daca latinesc'a n'ar fi fostu limb'a colonistiloru chiar' dela sosirea loru in Daci'a, ea deveni numai de cătu in intrebuintiare dupa trecerea unui timpu.

¹⁾ Paul Hunfalvy Ethnographie Ungarns. p. 342. Die Rumänen und ihre Ansprüche p. 14. Schwicker, Ueber die Herkunft der Rumänen im Ausland. 1877, p. 761—768.

Este aprópe doveditu, că Traianu nu aduse coloniile sale in Daci'a, din peninsul'a Italica ¹⁾. Dar' fãra indoiéla că elu, voindu se prefaca Daci'a in provincia romana, va fi ingrijitu că colonistii adusi si din alte părți a le imperatiei se fie elemente romanisate. Apoi putea elu impededá pe multimea speculantiloru si vênatoriloru de averi, care pe atunci foiau in Itali'a de a veni in Daci'a, unde erau atrasi prin bogatele mine de auru ale acestei țieri? Déca Daci'a deveni in scurtu timpu asia de infloritóre, daca ea numerá in curédu mai multe orasie de cătu ori-care alta provincie de intinderea ei, déca capital'a ei acoperia o suprafatia pe care astadi suntu asediate 12 sate. acésta inflóire nu póte fi datorita in antáiu locu decátu elementului voluntaru alu colonisarei. Éta pentru-ce, dupacum au mai luatú aminte si alti autori, Daci'a se deosebia adéncu de alte provincii ale imperatiei. Era nu numai o provincia ci si o colonia romana in adeveratulu intielesu alu cuvântului. Se póte óre sustinea, macaru cu umbra de temeiu, că tocmai aici elementulu romanu se fi lipsitu, cându 'lu vedemu prindiendu asia de adénci radacini in Reti'a, Traci'a si Macedoni'a?

Se mai intémpina inca in potriv'a romanisarii poporului dacu impregiurarea, că Romanii nu se stabilisera de cătu in o parte a provinciei; Transilvani'a apuséna, Banatulu si Valachi'a mica, pe cându Nordulu Transilvaniei, Moldov'a si Munteni'a mare din cóce de Oltu, nefiindu ocupate de Romani, nu au pututu fi romanisate ²⁾.

Nu putemu impartasi parerea celoru cari credu remasiti'a Daciei subtrasa de la inriurirea romana. Este aprópe preste putintia de admisu, că Romanii se nu fi ocupatu celu puçinu rip'a stanga a Dunarii de la vale de gurile Oltului, cându se gasescu orasie asia de insemnete de alungulu ripei drepte a acestui fluviu. S'au gasitu apoi inscriptii in mai multe localitati din Valachi'a mare, precum la Câmpu-Lungu ³⁾.

Dar' chiar' cându nu s'ar' fi aflatu colonii romane in afara de hotarele Transilvaniei, óre Dacii erau supusi numai la inriurirea elementului latinu alu coloniiloru? Romanisarea părții celei mai insemnate a acestui poporu, cá si a tuturoru acelor'a ce trecura sub stapanirea romana, se facu prin slujb'a militara. Că legiunile stationau si in Valachi'a mare, dovedescu mai multe caramizi gasite in acésta regiune.

Legiunile romane erau compuse din elemente latine sau latinisate. Armat'a statea mai totudeaun'a in acela-si locu ⁴⁾, ceea ce usurá soldatiloru legatur'a cu fe-

¹⁾ Capitolinus dice despre Antoninu c. 11: „Hispaniis exhaustis italica allectione, contra Traiani praecepta verecunde consulit.“

²⁾ Hunfalvy Ethnographie Ungarns p. 342. Vedi si C. de la Berge. Essai sur le règne de Trajan, Paris 1877 p. 55.

³⁾ Aceste inscriptiuni inca nu au fostu publicate. Ele se afla la museulu din Bucuresci.

⁴⁾ Pentru legionari slujb'a erá de 20 de ani. Ea se urcá la 25 pentru trupele ajutatóre. Vedi Mommsen C. I. L. III. p. 903. s. u. si Jung Römer und Romanen in den Donauländern pag. 45. s. u.

mei din acea țiera și dădea naștere la numeroși copii, cari crescuti în lagaru, încercau înjurierea elementului ce-i înconjură. Ast' feliu seimu, că în timpul resboiului cu Spani'a trupele romane dădura naștere cu femei locale la unu mare numeru de copii, cari fura crescuti în lagaru și din cari republic'a infintia mai târziu unu orasiu după rugamintea parintilor lor¹⁾. Acést'a eră cu atât'a mai firescu, cu câtu unu singuru soldatu avea adese-ori până la 4 concubine. Soldatii liberati se asiediau de obicei în provinci'a unde și slujisera, de unde famili'a lor eră de locu; acei cari nu erau cetatieni, obțineau dreptulu de cetatienie, cu totii conubiulu cu femeile lor, legitimandu-si copii „per subsequens matrimonium“.

Cātu despre trupele ajutatóre, ele nu erau întrebuintiate de obicei în țiar'a lor de naștere, ci în altele, în scopulu tocmai de a desfiintia nationalitatea lor. Dacii, alu caroru numeru se vede a fi fostu însemnatu în armatele romane, erau scosi din țier'a lor și, de și romanisati, nu se întorceau de câtu arare-ori înapoi.

Daci'a eră deci supusa unui curentu indoitu, introducerea elementului romanu și slabirea elementului dacu, cu deosebire a celui barbatescu. O ast' feliu de lucrare urmarita timpu aprópe de dóue secole, eră fără indoieála mai multu de câtu indetulatóre pentru a desnacionalisá unu poporu aprópe barbaru, cându de alta parte, elementulu civile alu poporatiunii, care lucrá în acela-si sensu, eră asia de puternicu.

Pe cându deci înjurierea elementului latinu civilu contribui mai cu osebite la romanisarea claselor de susu a societății dace, slujb'a militara stracurá acestu elementu în păturile inferióre ale poporului. Ast' feliu tóta natiunea Daciloru care remasese în provincie fú romanisata, asia că ea lasá numai câtu slabe urme în limb'a vorbita astadi de Români. Acésta seracie a elementului dacu în limb'a romana nu este însa mai afara din firea lucrurilor de câtu aceea a elementului celtu, din limb'a franceza²⁾. Totusi luamu aminte, că déca elementulu dacu este slabu reprezentatu în limb'a Romaniloru, acesti'a au pastratu de la densii alte remasitii, care nu suntu mai puçinu însemnatóre, precum în portulu pèrului, în hainele lor, în zidirea caselor lor și chiar' în tipulu fetii lor care amintesce până la însielatu, figurile dace sapate pe column'a lui Traianu.

O a trei'a greutate ce s'ar opune la romanisarea Daciloru ar' fi timpul celu relativu prea scurtu alu sta-

panirei romane în Daci'a, 106—270, adeca 164 de ani³⁾. Timpulu întrebuintiatu pentru romanisarea tuturor provinciiloru nu a fostu nicăiera mai lungu și pentru câte-va din ele chiar' cu multu mai scurtu. Ast' feliu Strabonu ne spune, că în timpul seu (câtra nașterea lui Christosu), Spani'a era cu totul romanisata, că bastinasii spanioli uitasera limb'a lor și adoptasera întrebuintierea latinei și că nu se mai deosebiau în nimicu de Romani⁴⁾. Organizarea acestei provincii cade în anul 197 și antai'a colonie asediata în ea este din 171, Cartei'a, provinci'a Narbonesa din Gali'a supusa Romaniloru de către Iulius Caesar (52 an. H.), eră pe timpul lui Plinius († 79 d. H.) „mai multu o Italie de câtu o provincie“⁵⁾. În sfârșitu Velleius Paterculus marturisesce că în Pannoni'a, la a carei cucerire luase elu singuru parte, deci în decursulu unei singure generatii, nu numai câtu limb'a latina eră respandita, ci însa literatur'a romana introdusese în sinulu poporatiunii⁶⁾. După niste asemenea exemple mai putemu gasi asia de afara din cale romanisarea Daciei în timpu de 164 de ani, mai alesu cându este doveditu, că elementulu romanu eră aici asia de puternicu?

(Vedi continuarea în carte).

Din anticitalile Egiptului.

(*Etnografi'a; viét'a sociala, juridica și politica*.)

„Patrudieci de seculi trecu pèr d'inainte
„Si fiescecare 'si rechiéma în minte
„Imperii, popóra, care nu mai suntu,
„Care gemu uitate în negrulu mormentu;
„Séu care lasara numai alu loru nume
„Din sgomotalu mare, ce facura în lume!

„Unu fumu, séu o umbra, unu nume, unu noru
„Unu pumnu de cenusie, visu amagitoriu!
„Dar' ce! unu visu este bietulu muritoriu?
„Unu nume remâne de ori-ce poporu!

(C. D. Aricescu).

Da! unu nume remâne din ori-ce poporu! Unu nume a remasu din poporul Asiriloru, unu nume a remasu din poporul Persiloru, unu nume din alu Greciloru și alu Romaniloru. Au fostu maretie tóte acestea popóra; fie-care a jocalu rol'a sa, fie-care au avutu orgoliulu seu; . . . dar' ce folosu, sau stínsu, s'au prefacutu în ruine și numai divin'a istoria pastré dia suvenirea lor. Éta dara poterea istoriei. Istori'a este conservatórea omenimei; numai prin istoria traiescu gintile și popórele și totu prin istoria traiescu și ómenii mari. Ar trái dóra până adi unu Cesaru, Napoleonu, Michaiu eroulu, Stefanu Marele, Maioru, Sincai, Barnútiu și altii, déca nu ar' fi istori'a; și ar fi ei cunoscuti generatiuniloru

¹⁾ *Hunfalvy*, *Ethnographie Ungarns* p. 344.

²⁾ *Strabo* III. 15.

³⁾ *Plinius*, H. N. III, 4: „breviterque Italia quam provincia“.

⁴⁾ *Hist. rom.* II. 110. „in omnibus Pannoniis non disciplina tantum modo, sed linguae quoque notitia Romanae, plerisque etiam literarum usus et familiaris animorum est exercitatus“.

¹⁾ *Mommsen*, *Röm. Gesch.* II. p. 4. Comp. *W. Harster*, *die Nationen des Römerreiches in den Heeren der Kaiser*, Speier 1877, p. 26: „Daneben aber kommt nicht weniger als 81 mal die Bezeichnung *castris* statt des Vaterlandes vor, was nichts anderes bedeuten kann als im Lager geborenes Soldatenkind, so dass also nach diesem Verhältnisse drei achtel der gesamten Mannschaft unter den Waffen geboren und aufgezogen war“.

²⁾ *Littre*, *Hist. de la langue franç.* II. p. 194. *Miklosich*, *die slavischen Elemente im Neugriechischen* p. 537. Elemente pe care le credemu remase de la Daci, suntu acele asia numite albaneze.

urmatore?... De aci unu poporu, o natiune, unu individu chiaru, fara istoria e mortu. Natiunea carea nu are istoria sa, e morta si e stersa din cartea vietii poporeloru.

Sterse ar fi si poporale antice si morte ar' fi ele, deca nu ar ave istoria. Evreii si Egiptenii, cele mai vechi popore — de si s'au stinsu, totusi pana adi traiescu. Pentru ce? Raspunsulu e scurtu: Ele au istoria.

Vomu scruta puçinu istoria Egipteniloru vechi, ca-ci multe bune si frumoase se afla in aceea: si in scrutarea aceea ne vomu folosi de multe opuri vechi si mai cu sãma de renumitii istoriografii angli Wilhelm Guthrie et Iohanu Gray.

I.

Vomu espune mai antaiu deosebitele numiri ale Egiptului. Sant'a scriptura numesce Egiptulu: tier'a lui Chamu si alui Mizraimu*). De locuitorii cei vechi ai Egiptului s'a numitu: „Chemi'a“ si inca si adi de catra poporulu asia disu Copti se numesce „Chemia.“

Sub numele „Egiptu“ a fostu cunoscuta aceta tierra inca in timpurile vechi Europeaniloru si acestu nume, „Egiptu“ a fostu nu numai alu tieriei, ci si alu fluviului celui mare, numitu astadi Nilu. Unii inse dicu ca numele Egiptu nu insamna alt'a, decatu tier'a Coptiloru, pentru-ca cuvintulu „Aia“ in limb'a greca semnifica o tierra, si asia din *Aiakoptus* usioru s'a facutu *Aiagiptos-Egiptus*. Altii¹⁾ inse credu ca aceta tierra s'a numitu estu modu pentru pamentulu ei celu negru si pentru colorea intunecata a Nilului, precumu si pentru colorea negra a indigeniloru cari tote au fostu cuprinse de Greci in cuvintulu „*Aegiptios*“ dela *Aegips* un'a gaia cu pene intunecate, care colore de pene fu numita de Romani „*Subvulturius*“. Din acestu motivu Grecii mai numiau Egiptulu si cu numele de Aria si Melambolus; er' Nilulu ilu numiau „Melo“ seu „Melas“-negru. Cuvintulu acest'a Melo. v. Melas convine apoi in insemnare cu evreiculu „*Schichor*“ si cu Etiopiculu: „Siris, cu cari asemenea a fostu numitu Nilulu de Ebrei si Etiopi. O adeverata minune este Nilulu pentru Egipteni si astadi. Isyrorele acestui riu, dupa cumu s'a descoperitu²⁾, se afla in Etiopia, dar ele au fostu enigma vechiloru locuitori; ma ei credeu imposibila aflarea lor. Egiptulu e o tierra fertila de hrisca si de alte bucate. Fertilitatea sa a fostu admirata forte de anticii scriptori; er' Moisi admira singuru tier'a Egiptului. Si aceta fertilitate se adscribe esundarei binefacatore a Nilului. Este bine facatore esundarea Nilului si pentru muieri cari scandandu-se si bendu din apa se facu roditore in ceea ce

*) Din Chamu au descinsu urmatorii fii: Husu, Nevrodu, Mezraim, care a donnitu locurile de pre marea rosia si de pre marea alba numite Egiptulu, dela unu descedente alu lui Mizraim. — Dela Mizraim dicu Arabii si Turcii pana adi „Misir“. Laabint; Ananimu, fetiorulu lui Mizraim, a locuitu in Cirenie, de unde se tragu Tiganii.

¹⁾ Perinoz; origg. *Aegipt. I. I. p. 12 sqq.*

²⁾ Lobo, *Voyage historique de l' Abisinie et. dis. sur le Nil. p. 207.*

privesce generatiunea. Asemenea si vacile feta doi vietii deodata. Oile era feta de doue ori pe anu; antaiu doi mei cu corne, a doua ora numai unulu. In aceta tierra a fostu si Menelau, care dise catra Pisistratu si Telemachu:

„Multu amu potutu rateci pana acasa am venitu.
„O furtuna mai intaiu catra Cipru m'a trantitu,
„Dup'aceea in Egiptu eu, si acolo amu amblatu
„Si multu auru de acolo, mie eu mi-amu adunatu.
„Am mai ratecitu in urma prin tnutulu Libi'a,
„Unde ca se nascu cu corne mei dela mum'a sa;
„Si unde feta o oia pre unu anu de doue ori,
„Unu lucru ce nu se intempla pre pamentu la moritori!

O capra in decursu de 6—7 luni feta cate patru iedi. Vegetatiunea e forte frumoasa si erb'a cresce asia de mare, de se pote ascunde in ea unu bou. Animalele Egiptului suntu: Crocodilu, ce traiesce in Nilu si Iopotamulu. Crocodilulu ilu prindu in multe moduri locuitorii. Er' Arabii din Egiptulu de sus i manca si carnea cu unu apetitu nespusu de mare. Mai suntu apoi moime cu capu ca canele (*cinocefalos*); camile, capre selbatice-antilope — asini, oi, boi etc;...

Mai este un'a specia de animalu numitu; crocodilu de uscatu: posibilu ca e Scinculu¹⁾ lui Pliniu; e de marmea unei sioparle; traiesce in apropierea Nilului si a Marei rosie, unde se nutresce cu flori mirositoare. Carnea lui se folosesce in Apotheca. Ei se transporta cu multimea la Venetia si aiurea.

II.

Noi in tractatulu de facia, omitiendu descripiunea topografica si geografica a Egiptului, ne vomu ocupa de partea istorica a tieriei din cestiune. Si adeca vomu petrece in acea parte a istoriei, carea e cea mai vechia. Si intru adeveru puçine popora potu se'si aroge dreptulu de vetustate (*jus vetustatis et historicum.*) la istoria in asia mesura ca poporulu egipteanu. Ma ce e mai multu, vechii egipteni sustieneu ca ei aru fi omenii cei dintaiu ai lunei si ca ei formedia chiar epoc'a preistorica a genului umanu²⁾. Ei sustieneu ca omenii, animalele si tote plantele au resaritu din pamentulu Egiptului ca buretii. Caci adeca, ei narau cumu dupa retragerea Nilului, resariau din molulu remasu dupa apa o multime de sioreci, si cumu se forma mai antaiu partea anteriora cu doue petiore si apoi cea posterioara. Adeca in o ora dupa formarea partii anteriore a siorecului se forma si partea posterioara si asia apoi siorecele esia din malu intregu si sanetosu. Multu a datu de capu aceta fabula filosofiloru de pre atunci, pana in urma s'a constatat, ca acei sioreci nu au fostu alt'a, de catu nesce sioreci numai cu doue petiore, dupa cum a opinatu Teofrastu si Pliniu³⁾.

Egiptenii au fostu cei dintaiu cari au sciutu se se constituessa in statu politicu; ei au fostu primii, cari

¹⁾ *Plinius Nat. hist. VIII. c. 31.*

²⁾ *Diodor L. I. c. 10.*

³⁾ *Fragm. de animalibus, quae repente apparent p. 474.*

au știut se să facă legi juridice de guvernare. Politică a Egiptenilor s'a basat pe principiul de drept moral religios; ea a ținut la un scop salutar de a asigura vietea poporului și de a promova fericirea lui; de unde ei au fost nu numai admirați de alte popoare, dar și imitați. Filosofii Greci nu șiau să admire în destul legislația egipteană. Lycurgu, jureprudentele Spartei a mai voit să mori de foame, de cât să se lase să se sterge din sufletul concetățenilor săi legislația ce o a format el din legislația Egiptului... În Egipt domnia principiului ereditar la succesiunea tronului, cu toate că acestu principiu chiar Egiptenilor le era dăunător și un istoric observă, că principiul hereditar a trântit la pământ fală Egiptenilor!...

Diodoru¹⁾ cu toate acestea ne spune, că regele Egiptului era supus mai tare legilor, decât chiar supușii săi. Chiar pentru viața privată a regelui erau legi, dar legi cuprinse în sacra lor scriptură. Regele nu putea să se cumpere nici un sclav și să se servescă de el, el era servit de fiii preoților, cari după ce primiau o educație mai înaltă, la etatea de 20 de ani se dispuneau pentru serviciul regelui.

Pentru rege erau atât de mult și noaptea anumite ore, când el trebuia să lucreze, nu să piardă timpul prinzându-l mușca. De dimineață de timpuriu, trebuia să citească nenumeratele epistole și suplice venite de la supușii săi. Apoi trebuia să se scalde, să se îmbrace cu un vestiment pretios, să ia semnele demnității sale regesci și să meargă la biserică pentru a sacrifica. În biserică îi spune preotul cel mai mare, de ce din sacrificiu se arată, că el e bun, drept și de ce guvernă cu dreptate și prudență. Acesta pentru aceea, că regele se să dedă la esertarea virtuții și la dreptate. Era întieptura egiptenilor. De la biserică regele mergea acasă, unde i se citea din analele imperiului despre oameni și regi mari în fapte și în virtute, că regele, să-i urmărească și să nu se departească de datinile țării și ale poporului (*a consuetudine majorum.*)

Și de ore-ce viața privată a regelui era îngrădită în legi, era cea publică asemenea. Prea firesc că el de ce voia să fie rege, trebuia să se țină de acelea legi; și el într-adever se să ținea, căci de nu, nu era rege. Și fiindu-și el să ținea de legi, era bun, drept și să legile, și fiindu bun și drept, era în mare iubire la poporul său. Iubirea cea mare a Egiptenilor pentru regele lor a devenit proverbială. Regele să consideră de persoană sacra, dară cu totul supusă legilor. Nu era iertat regele să se preumbla, să vorbească, cu regina, să mănânce, să se scaldă, de cât numai în orele prescrise de lege. Nu putea să mănânce bietul de el, ceea ce el ar să voit, ci trebuia să mănânce mâncări prescrise de lege și anume carne de vitel și de găscă, era vinul și să măsurat. Și acesta pentru sănătatea regelui!... Cât timp ținea

aceste legi, țiera și poporul Egiptului erau fericite; era iubirea poporului era mare forță pentru regele său, ceea ce se manifesta prin moartea regelui, când totu poporul îmbracă doliul, își sfercă vestimentele, închideă templele, și să cassau toate sacrificiale și solemnitățile pe timp de 17 zile. În acestea zile ei să nutreau forță simplă, nu să scaldau, nu să culcau în pat, la mușca să nu priviau, și totu erau în jale, că și după fiul lor. Când să astrucă regele, sarcofagul să espunea la usă cimiteriului, și să fia-care putea să laude său să acuse pe regele mortu. Preotul cel mare ținea în urma unu cuventu funebru, în care espunea toate faptele regelui, bune său rele. De unde totu regii Egiptului să temă forță de judecată poporului (*Diodoru*).

Dară precum să știe că Egiptenii profesându credința nemorții sufletului, opinau că după-ce sufletul ar fi percurs calea prin toate animalele, apoi prin cele 12 zodii, (*metempsychosieni*) era să se reintorță să și să cauta trupul lasat, — ei să ingrigiau forță tare de imunitatea cadavrului. Pentru care scopu îl balsamă și să asia balsamatu îl pună în vestiment frumos, mai frumos că cel pe care îl avuse până atunci. De aceea locuințele mortilor la Egipteni erau mai frumoșe că cele ale viilor. Cu cât mai frumoșe au fost apoi locuințele de moarte ale regilor! Să privim spre Tebă numită și *Diospolis* (cetatea lui Iupiter), spre aceea cetate, care a fost ună din cele mai renumite ale lumii, și carea după Strabon²⁾, Homer³⁾ și Diodoru³⁾ strălucia prin colosalele ei averi și tesauri, și aci să admirăm apoi pompă și arta cea mare depusă și dezvoltată în locuințele funebre ale regilor. — Chiar și aci în muntii de la Tebă să potu vedea pompoșele monumente ale regilor. Mai înainte intra omul prin apertură unei stânci în o galerie carea duce la una altă, până la a cincea, unde omul privescă uimitu mormântul regelui, lângă care stă portretul său în întregă marime naturală. Podul și pereții galeriei acesteia sunt onorați cu figuri hieroglifice să de vii, că și cum acelea hieroglifice numai acum să aru fi tăiați. — Nu de parte de acestea galerii să afla două colonne enorme ale lui Memnon, care fu, după cum să știe numai aproximativ, cel dintâiu rege alu Egiptului și de la care au fost până la Alecsandru Marele 300 regi din deosebite 30 de dinastii (*Iosephus in Apionem L. I. c. 14 et 15. Syncellus Cronograph p. 91 Herodotus et Diodor*) Acestea două colonne ale lui Memnon sunt de granit negru, dintre care ună, carea să numească cea mai minunată, în totă diuă când e atinsă de razele soarelui produce un sunet. Strabon ne-a lasat scrisu că el a auditu acelu sunet; nu să poată înse explica că ore de la columna să provina său din pământ⁴⁾. Să știe și aceea, că la vechii egipteni poporarea era

¹⁾ Strabo XVII. p. 1170.

²⁾ Iliad IX.

³⁾ Diodor p. 45 et 46.

⁴⁾ Strabo Lib. XVII p. 816 sq.

¹⁾ Diodor lib. I. C. 70.

deosebita in 3 caste¹⁾. Si acést'a deosebire formá apoi impartirea politica a tieriei. O parte din tiera era spre sustinerea preotiloru, precumu si pentru alte spese necesarie la cultulu publicu divinu. A dou'a parte apartienea regelui, si erá asignata lui asta parte pentru tóte budjetele privitóre la cele interne si esterne. A trei'a parte erá asignata ostasiloru pentru intretinerea vietii loru. Dara totu Diodoru ne spune, cá Egiptenii erau impartiti in 5 caste; ad: cast'a Preotiloru, a ostasiloru, a pastoriloru, a plugariloru si a meseriasiloru²⁾ Cu tóte acestea: regele, preotii si ostenii erau castele mai reprezentate in tiera. Preotii erau in summa onóre, ei erau consiliari intimi ai regelui; ei erau filosofii regelui, profetii si astronomii lui. Ei se imbracau in vestimente de inu si pánza, in petióre portau papuci si nu grigéu de nimic'a asia tare, ca de curatieni'a trupului loru; spre acelu scopu se scaldau de dóue ori pre di, si de dóue ori pre nópte. Máncarea le era carne de gásca si vita, le era opritu inse a mánca pesci. — Soldatii erau cast'a cea mai numerosa. Copilulu invetiá inca dela tatalu seu artea belului. Moisi narédia cá aceea casta erá renumita fórté pentru calaritu si pentru audaci'a ei belica. Pastorii luau paméntulu dela rege, preoti si ostasi, si avéu datorinti'a de a'lu lucra. Ei erau agricultorii celi mai renumiti ai paméntului. Ocupatiunea loru trecea dela tata la fiu, si dela generatiune la generatiune.

Grigi'a cea mare a regelui era pentru justitia, cá adeca poporulu se traiésca in fericire si linisce. Spre acestu scopu elu avé 30 de judi alesi de càtra fruntasii cetatiloru Heliopolu, Teb'a si Memfis. — Cele mai momentóse legi suntu cele privitóre la cultulu divinu si la moralu. Legile loru nu erau numerosé decâtu puçine si tóte erau cuprinse in 8 carti. Clemente din Alecsandri'a in opulu seu „to stromata“ IV p. 634 aduce inainte mai multe legi egiptene, cari la laudatii jureprudenti modérni ar paré cam barbare, — ci nu suntu! In legile egiptene prevalédia reverinti'a catra veterani si mai mari, ajutoriulu si iubirea de apropelui, virtutea si sèntiulu de recunoscintia si multiamita. Nemultiamirea cá si la Greci se pedepsia cu mórté. Tóte se facéu dupa datin'a betràna si inimicu erá acel'a care stricá datin'a³⁾ Se intielege de sine, ca legile orientale din anticitate in spiritulu si colóre erau mai multu divine conformu religiunei fie-carui poporu, p. e. cumu fura si legile date de Moisi poporului evreescu. Dar cu atáta erau mai observate de vulgulu numerosu. Fie-care lege 'si avea de auctoru mai departatu pre dieitatea ce o adorá poporulu si fie-care poporu se tinea mândru cu legea sa, ma in observarea aceleia erá chiar fanaticu, buna óra cumu suntu pàna adi Iudeii cu legea mosaica. Altcumu e virtute pentru unu poporu, cându lucrurile si insusi-

¹⁾ Aici nu e ertatu a confunda cast'a cu clasa. E mare diferintia intre ambele. Din o casta in alt'a nimenea nu póte tréce; cine se nascea in cast'a preotiloru, preotu erá pentru totuadeauna.

²⁾ Diodorus siculus. l. I. c. 37.

³⁾ Plato Peri ton nom T. II. p. 656.

rile parintiloru sei nu le lasa préda seclului de mode in care traiesce. Puçinu amu vorbitu de spiritulu legiloru egiptene, dara spatiulu nu ne iérta!

(Va urmá.)

PARTEA OFICIALA.

Nr. 403. 1884.

Procesu verbale

alu comitetului asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu, luatu in siedint'a dela 30 Decembrie n. 1884.

Presiedinte: Iacob Bolog'a, vice-presiedinte. Membrii presenti: D. baronu Ursu, E. Macelariu, I. Popescu, P. Cosm'a, I. St. Siulutiu, Dr. Il. Puscariu, B. P. Harsianu, G. Baritiu, E. Brote, cassariu. Dr. I. Crisianu, bibliotecariu.

Secretariu: Dr. D. P. Barcianu.

155. Comissiunea esmisa la 19 Dec. a. c. cu scopu de a studia impreuna cu 3 experti tóte planurile de zidire pentru scól'a de fete a asociatiunei, intrate in urm'a concursului, presenta raportulu seu in acésta cestiuine.

Din acestu raportu se vede, cá expertii au examinat fie-care planu in deosebi, si si-au datu pàrerea in scrisu asupr'a fie-carui cu considerare la punctele stabilite de comitetu, insoçindu aceste pareri speciale de o parere generala asupr'a tuturoru planuriloru, prin care ele suntu rangiate dupa avantajiele si scaderile ce presenta, precum si de o schitia lineara, compusa de dènsii in cointielegere reciproca, cu scopu de a servi dreptu orientare la o eventuala elaborare a unui nou planu de zidire.

Pe bas'a propuneriloru comisiunei facute in conglasuire cu parerile expertiloru.

— Comitetulu decide:

1. Considerandu cá, dupa parerea comisiunei de experti, anume instituite de comitetu pentru examinarea planuriloru intrate la concursu, nici-unu planu nu corespunde conditiuniloru concursului, comitetulu nu adópta nici-unulu dintr'ensele pentru executare, prin urmare planurile au a se restitui concurentiloru.

2. Comitetulu, luàndu in considerare schiti'a liniara a expertiloru, acludata la raportu, insarcineaza pre comisiunea exmisa in acésta cauza, cá punèndu-se in cointielegere cu barbati de specialitate, se grijésca pentru elaborarea unui nou planu de zidire, luàndu in considerare schiti'a lineara presentata de experti cu aceea, cá despre resultatu se raporteze comitetului câtu mai ingraba.

3. Spesele comisiunei de experti se stabilescu in sum'a de 100 fl. v. a.

4. La restituirea planuriloru, biroulu este avisatu a deface plicurile, cari contínu numele auctoriloru si a le predá numai pe lãnga adeverintia din partea autorului sau a comitetului lui autorisatu.

5. Terminulu extremu pentru redarea planuriloru se fixeaza cu 31 Ianuarie 1885.

156. Tipografi'a archidiecezana presenta unu contu in suma de 261 fl. 17 cr. v. a. pentru tiparirea si expedarea „Transilvaniei“ pre semestrulu alu II-lea alu anului 1884.

— Sum'a de 261 fl. 17 cr. v. a. se aviséza la cassa spre platire.

Sibiiu d. u. s.

Iacobu Bologa m. p.,   **Dr. D. P. Barcianu** m. p.,
vice-presidentu.   secretariu.

Autenticarea acestui procesu verbalu se concrede Dloru: Macelariu, Popescu, Cosm'a.

S'a cetitu si verificatu. Sibiiu in 16 Ian. 1885.

E. Macelariu m. p.   **I. Popescu** m. p.   **P. Cosm'a** m. p.

Nr. 14 1884.

✓ Procesu verbale

alu comitetului asociatiunei transilvane pentru literatur'a romana si cultur'a poporului romanu luat in siedinti'a dela 15 Ianuariu n. 1884.

Presedinte: **Iacob Bolog'a**, vice-presedinte. Presenti: **Br. Ursu**, **E. Macelariu**, **I. Popescu**, **B. P. Harsianu**, **I. V. Russu**, **G. Baritiu**, **Dr. Il. Puscariu**, **C. Stezariu**, **V. Romanu**, **Dr. I. Crisianu**, bibliotecariu.

Secretariu: **Dr. D. P. Barcianu**.

1. Presidiulu aduce la cunoscintia, cá architectulu **F. Moetz**, cá unulu care ar' fi prezentatu planuri la concursulu pentru zidirea scólei de fete a asociatiunei, i-ar' fi trimisu unu feliu de recursu incontr'a hotaririi ce eventualu ar' fi fostu se se aduca, in urm'a parerei comisiunei de experti. Cre-diendu a lucra in interesulu causei de care se tractédia, dén-sulu a sistatu expeditiunea concluseroru facute in siedinti'a dela 30 Decemvrie a. tr. pâna ce comisiunea comitetului in caus'a zidirei scolare, careia s'a trimisu acelu recursu ex presidio spre studiare si raportare, va raportá in si asupr'a acestui recursu.

— Spre sciintia.

2. Comisiunea exmisa in caus'a zidirei, raportandu asupr a recursului architectului **Moetz**, propune cá acestu recursu, care purcede dela unele presupuneri neintemeiate si e compusu in termini puçinu cuviintiosi, se nu se ia in considerare. Cetindu-se recursulu numitu;

— Comitetulu decide a-lu redá comisiunei spre eventuala luare in considerare la executarea concludului din siedinti'a dela 30 Decemvrie n. 1884.

3. In legatura cu cele cuprinse in conclusele precedente si mai alesu in concludulu dela 30 Decemvrie n. 1884, membrulu **B. P. Harsianu** face urmatórea propunere:

In considerare, cá in urm'a licitatiunei escrise nici unulu din planurile incurse nu s'au primitu;

in considerare cá planurile tóte trecu spesele preste sum'a cuprinsa in conditiunile de licitatiune, si

in considerarea starei finantiarie a asociatiunei, sustinu propunerea mea substernuta si la adunarea generala din Orastie in obiectulu acest'a, si rogu pre Onoratulu Comitetu, cá se primésca acea propunere din motivele de mai susu si des-

fasiurate si atunci, si se se adapteze cas'a asociatiunei pentru scól'a superióra de fetitie, avédu interésele sumei de 40,000 fl. votate in adunarea generala din Brasiovu si Orastie se se in-trebuintieze pentru sustinerea corpului didacticu.

— Comitetulu considerandu cestiunea edificarei de nou a localului pentru scól'a de fete, deslegata prin conclusele adunarilor generale din Brasiovu din an. 1883 si din Orastie din an. 1884, nu se afla indreptatitu a se abate dela conclusele adunarei generale; deci nu póte luá in cosiderare propunerea membrului **B. P. Harsianu**.

4. Inspectorulu de dare din locu trimite o provocare cu datulu 9 Ianuarie, primita la comitetu in 11 Ianuarie n. a. c. pentru imediat'a platire a sumei impuse asociatiunei cá taxa de echivalentu dupa realitatile sale.

Fiindu cestiunea ecuivalentului in stadiulu de recursu la on. directiune finantiara.

— Actulu se transpune membrului **B. P. Harsianu**, cá insarcinatu cu facerea recursului incontr'a acestei provocari. Sibiiu d. u. s.

Iacobu Bolog'a m. p.,   **D. P. Barcianu** m. p.
v.-presidentu.   secretariu.

Autenticarea acestui procesu verbale se concrede dloru: **Macelariu**, **Popescu** si **Cosm'a**.

S'a cetitu si autenticatu in 18 Ian. 1885.

Macelariu m. p.   **P. Popescu** m. p.   **P. Cosm'a** m. p.

Anuntiu de abonamentu.

Cu 1 Ianuariu 1885 se incepe cursulu alu XVI-lea alu foiei

„**TRANSILVANIA**“

pe anulu 1885.

Dnii membrii ordinari ai Asociatiunei transilvane sunt rogati, cá conformu decisiunei luate in adunarea generala dela Orascia 1884 siedinti'a II. p. 24. se bine-voiesca a numerá de timpuriu tax'a de 1 fl. pe anulu 1885 déca voiescu se aiba acestu organu alu Asociatiunei gratis si franco. De altumentrea on. comitetu a reflectatu la acésta impregiurare pe directiunile despartimentelor.

Pentru nemembrii pretiulu este 3 fl. v. a. pe anulu intregu. Afara din monarchia 9 franci. Pe creditu nu se dá; nici se primesce abonamentu pe semestru, ci numai pe anulu intregu.

Nri singuratici din anii trecuti nu se dau, cáci tóte exemplariile remase neabonate s'au legatu in brosiure si ele formédia proprietatea Asociatiunei. Din aceste se vendu cu câte 2 fl. 1 exemplariu.

Din anii 1868 si din 1881 nu se mai afla nici unu exemplariu.

Banii de prenumeratiune se trimitu cu mandatu postalulu de a dreptulu la **Comitetulu Asociatiunei transilvane in Sibiiu**.

Pe lângá alte scrieri destinate pentru publicare, se primescu ori-ce anuntii bibliografice, cumu si recensuni sau dari de sama, inca si critice scrise in spiritu obiectiv asupr'a productelor literarie, scintifice si artistice.

Redactiunea,